

Cover Page



Universiteit Leiden



The handle <http://hdl.handle.net/1887/21049> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Laarman, Charlotte

Title: Oude onbekenden : het politieke en publieke debat over postkoloniale migranten, 1945-2005

Issue Date: 2013-06-27

6 Migratie uit Suriname

In dit hoofdstuk worden een aantal debatten in pers en politiek geanalyseerd, die ontstonden naar aanleiding van de komst van Surinamers naar Nederland. Die debatten gingen vooral over drie onderwerpen: de toelating van Surinamers, de relaties van Surinaamse (zwarte) mannen en Nederlandse (witte) vrouwen, en als laatste de oriëntaties van de verschillende etnische groepen uit Suriname. Het hoofdstuk heeft niet tot doel alle discussies die ooit gevoerd zijn te analyseren, maar slechts debatten op een aantal scharnierpunten.

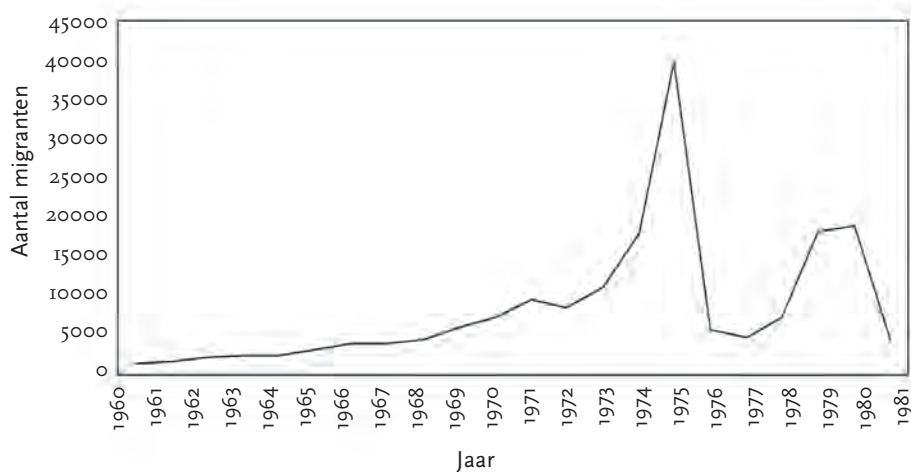
Achtergrond

Op 25 november 1975 werd Suriname onafhankelijk. De meeste migranten uit Suriname kwamen vóór de onafhankelijkheid naar Nederland en niet erna, zoals bij Indonesië. De term postkoloniale migranten is daarom voor deze groep wat vreemd. Anne Smith's term 'dekolonisatie-migrant' past beter bij deze groep.¹ De aankondiging van spoedige onafhankelijkheid was de aanleiding voor de grootste groep Surinamers om naar Nederland te migreren.²

Tot 1966 stond de Nederlandse regering afwijzend tegenover de onafhankelijkheid van Suriname.³ De omslag kwam omdat Nederland niet betrokken wilde raken in een grensconflict tussen Suriname en Guyana, vreesde militair te moeten ingrijpen tijdens vakbondsacties in Suriname in 1969, door het ingrijpen tijdens de acties in Curaçao in mei 1969, en zich zorgen maakte over de toenemende omvang van de migratie van Surinamers naar Nederland. Ook ontwikkelingen buiten Suriname droegen ertoe bij dat de Nederlandse regering minder negatief stond tegenover de dekolonisatie van Suriname. Een groot aantal Europese landen had inmiddels de koloniën zelfstandig gemaakt. In 1969 werd er in Nederland gedemonstreerd tegen het 'Amerikaanse imperialisme' in Vietnam en voor de excessennota waren de oorlogsmisdaden tijdens de politionele acties in Nederlands-Indië onderzocht.⁴ De rampspoed, die werd voorzien bij het verlies van Indië, werd bij de onafhankelijkheid van Suriname niet gevreesd. Suriname werd als onbelangrijk voor het prestige en de economie van Nederland beschouwd.⁵

Vrijwel alle Nederlandse politieke partijen stuurden aan op de Surinaamse (en Antilliaanse) onafhankelijkheid. In de regeringsverklaringen van 1971 en 1973 en in begrotingsbehandelingen werd deze mogelijkheid voor het eerst nadrukkelijk benoemd.⁶ In 1971 werd de Koninkrijkscommissie ingesteld die moest onderzoeken

MIGRATIE NAAR NEDERLAND, LAND VAN HERKOMST SURINAME 1960-1981.



Bron: CBS Statline.

wat 'de meest doeltreffende en relevante structuur van samenwerking' was binnen koninkrijksverband.⁷ In februari 1974 kondigde premier Henck Arron van Suriname aan dat zijn land op korte termijn onafhankelijk wilde worden. Dit maakte gesprekken over andere staatkundige mogelijkheden overbodig. Arron erkende dat hij daarmee aan een wens van Nederlandse zijde tegemoet kwam en dat de Nederlandse regering al jaren had aangedrongen op wijziging van de statutaire banden tussen Nederland en Suriname. Jagernath Lachmon, oprichter van de grootste Hindostaanse partij VHS was tegen een snelle onafhankelijkheid.⁸

De belangrijkste reden voor de Surinaamse migranten om in de jaren 1974-1975 naar Nederland te komen was dat zij vreesden dat met de onafhankelijkheid de machtsbalans tussen de politieke en etnische groepen in Suriname zou veranderen, wat kon uitmonden in etnische spanningen.⁹ In twee jaar tijd kwamen circa 58.000 migranten vanuit Suriname naar Nederland. Na aankomst konden de meesten bij vrienden en familie terecht voor huisvesting. Diegenen die daar niet op konden terugvallen, werden opgevangen in opvangcentra van de rijksoverheid en van welzijnsstichtingen. Deze opvangstructuur was meer versnipperd dan die voor de Indische Nederlanders en Molukkers. De verschillende opvangcentra van de rijksoverheid werden vanaf 1974 aangestuurd door het Centraal Bureau Opvang Rijksgenoten (CB). De Surinaamse welzijnsstichtingen gingen op in de Landelijke Federatie van Surinaamse Welzijnsstichtingen. De stichtingen zaten elkaar geregeld in de weg.¹⁰

Opvallend genoeg liep de problematisering van de Surinaamse migratie in het politieke en publieke debat van de jaren zestig en zeventig synchroon met de Nederlandse, voorzichtig uitgesproken wens tot snelle onafhankelijkheid van Suriname. In de jaren zestig werd de komst van Surinaamse migranten in toenemende mate als een bedreiging gezien in de politiek, pers en door wetenschappers. Berichten over en on-

derzoeken naar criminele en werkloze Afro-Surinamers bepaalden het beeld van 'de' Surinamer in het algemeen. De Surinaamse migratie werd geassocieerd met criminaliteit, werkloosheid en achterstand.¹¹ De functie van problematisering van de migratie van Surinamers naar Nederland was dat het debat over een toelatingsregeling voor Surinamers kon worden geopend. Een toelatingsregeling werd voor die tijd weggevuurd als schending van het koninkrijkstatuut en als discriminatie. Surinamers waren immers Nederlands staatsburger en hadden derhalve recht op toelating.¹²

Het scharnierpunt in het politieke immigratievertoog lag bij het aannemen van de motie Van Lier door de Tweede Kamer, eind 1970.¹³ In deze motie werd gevraagd om een commissie die de aard en omvang van de migratie uit Suriname en de Antillen zou onderzoeken en advies zou geven over mogelijke maatregelen om de migratie af te remmen.¹⁴ Het was de eerste keer dat er openlijk werd gesproken over de juridische beperking van de migratie. Bovendien was niet meer alleen de vermeende criminaliteit van een kleine minderheid de aanleiding tot debat, maar vooral de omvang van de migratie in een periode van laagconjunctuur.¹⁵ Door maatschappelijke onrust in Suriname als gevolg van vakbondsacties, was tussen 1968 en 1971 de jaarlijkse migratie van Surinamers naar Nederland meer dan verdubbeld.¹⁶ In de jaren zeventig kwamen de meeste Surinamers in de Randstad te wonen, vooral in slechte woningen. Door de laagconjunctuur en het lage opleidingsniveau van veel Surinamers was de werkloosheid onder Surinamers veel groter dan in voorgaande decennia. Zij kregen te maken met discriminatie op de arbeidsmarkt. Het toegenomen aantal migranten vond zijn weerslag in de toename van het aantal krantenartikelen en politici waren erg gevoelig voor die berichtgeving. In het algemeen was er in Nederland nog steeds weinig kennis over Suriname en Surinamers. Eind 1971 werden er enquêtes gehouden onder de Nederlandse bevolking door de NOS en NIPO. Volgens het NIPO waren de Nederlanders 'uiterst matig ingelicht' over Suriname. 37 procent wist niet waar Suriname lag. Meer dan de helft van de Nederlanders was (desondanks) vóór een onafhankelijk Suriname.¹⁷

Bij de onafhankelijkheid in november 1975 kregen Surinamers in Suriname via de Toescheidingsovereenkomst de Surinaamse nationaliteit. Nederlandse staatsburgers in Suriname werden overgedragen aan de nieuwe staat Suriname. Toelating en verblijf van Surinaamse staatsburgers in Nederland werd geregeld in de *Toescheidingsovereenkomst tussen Nederland en Suriname inzake nationaliteiten* (Toescheidingsovereenkomst), de *Overeenkomst tussen Suriname en Nederland inzake het verblijf en de vestiging van wederzijdse onderdanen* (Vestigingsovereenkomst) en de *Overeenkomst inzake de afschaffing van de visumplicht gesloten tussen Nederland, België en Luxemburg enerzijds, en Suriname anderzijds*.¹⁸ Surinamers die zich in Nederland bevonden op het moment van de onafhankelijkheid werden Nederlander, maar zij konden tot 1 januari 1986 opteren voor de Surinaamse nationaliteit. Surinamers die de Nederlandse nationaliteit hadden konden altijd terugkeren naar Suriname en kregen dan na twee jaar de Surinaamse nationaliteit. De oppositie bepleitte het optierecht voor het Nederlanderschap voor alle Surinamers, wat niet alleen niet discrimineerde, maar ook de migratie kon beperken omdat het niet nodig was naar Nederland te reizen om de Nederlandse nationaliteit te behouden. Aan dit verzoek werd geen gehoor gegeven, maar de Staatssecretaris van Justitie zegde toe zeer soepel om te gaan met verzoeken tot naturalisatie van voormalige Nederlanders uit Suriname.¹⁹

Surinamers hadden tot vijf jaar na de onafhankelijkheid de mogelijkheid om zonder visum naar Nederland te reizen. Er werd bovendien soepel omgegaan met de aanvraag van Machtiging tot Voorlopig Verblijf (mvv). Gezinshereniging was mogelijk, mits er passende huisvesting was. In de Koninkrijkscommissie hadden de Surinaamse onderhandelaars wel de 'Nederlandse' opvatting van het kerngezin bekritiseerd. Alleen gehuwde partners en hun biologische kinderen werden toegelaten in het kader van gezinshereniging.²⁰ In juni 1975 werd het beleid geherformuleerd. Het inkomensvereiste verdween voor Surinamers die hun gezin wilden laten overkomen en ook de definitie van gezinsleden veranderde. De definitie van gezinsleden was voor Surinamers soepeler dan voor andere migranten om rekening te houden met 'de bijzondere familierelaties en gezinssamenstellingen die in Suriname bestaan'. Ongehuwde partners kwamen voor gezinshereniging in aanmerking. Dit was een novum want voorheen werden ongehuwde partners niet aan gehuwden gelijkgesteld. Voor Surinamers zou op het punt van de inkomensvereiste voor gezinshereniging zelfs een soepeler beleid gelden dan voor Nederlanders.²¹

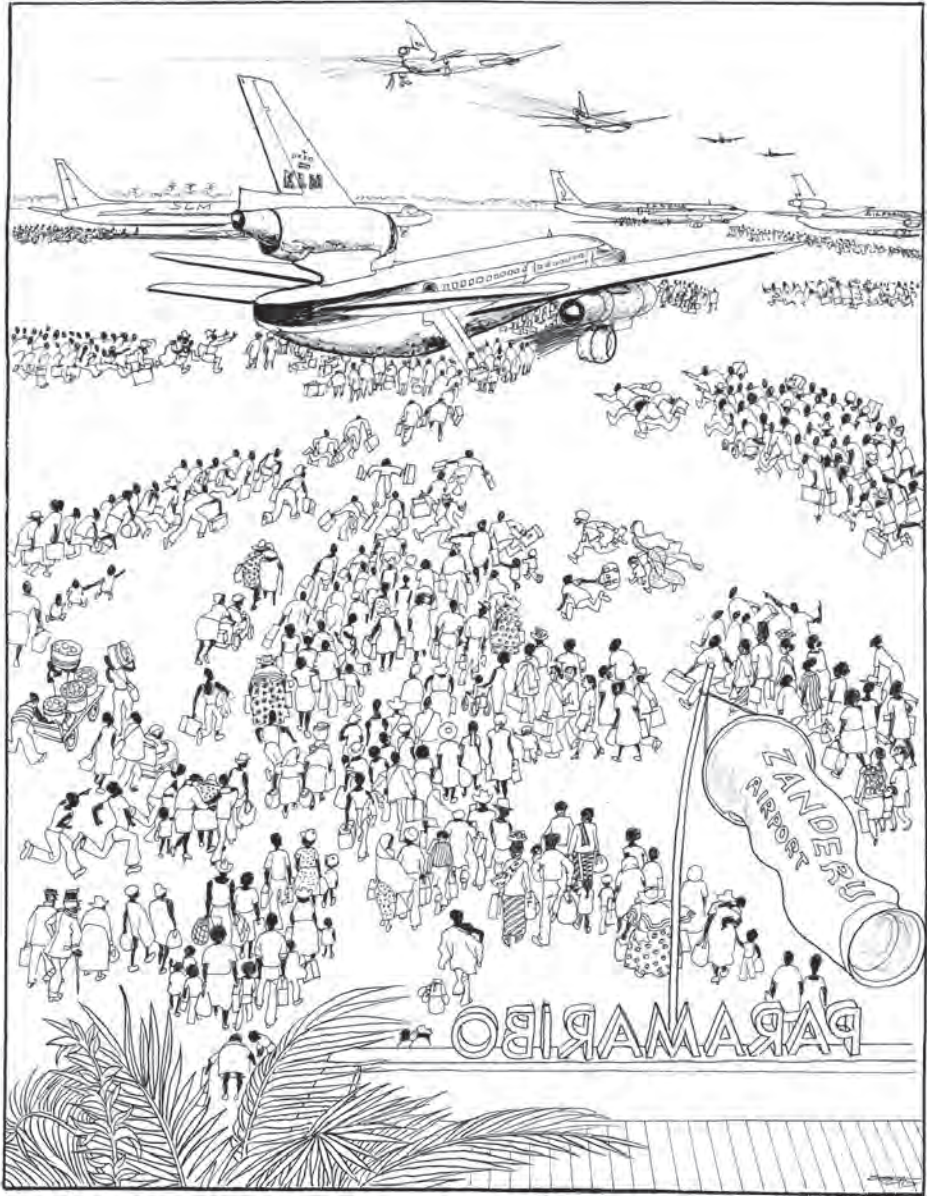
De Vestigingsovereenkomst liep af in november 1980. Anderhalf jaar daarvoor kondigde premier Van Agt aan dat hij 'een veel restrictiever toelatingsbeleid van Surinamers wenselijk' achtte. Op 1 september 1980 zegde de Nederlandse regering eenzijdig de Overeenkomst afschaffing visumplicht op. In november 1980 liep de Vestigingsovereenkomst af. Van Surinaamse zijde gingen er stemmen op om de gunstige regelingen van het personenverkeer van Surinamers te handhaven, maar Nederland stemde daar niet mee in. In 1981 werd de toelatingsregeling voor Surinamers gelijk aan die van andere vreemdelingen. Het aantal migranten nam daardoor flink af.²²

Het debat rondom toelatingsregelingen voor (voormalige) staatsburgers uit Suriname

Een belangrijk scharnierpunt in het debat rond de Surinamers was de onafhankelijkheid van Suriname en de migratie naar Nederland die dit tot gevolg had. Direct voor en na de onafhankelijkheid van Suriname kwam het toelatingsdebat tot een hoogtepunt. Eén van de redenen was het ongekend grote aantal Surinamers dat naar Nederland migreerde.

Paul van 't Veer beschreef in 1969 voor *Het Vrije Volk* zijn bezoek aan Suriname. Bij zijn vertrek kreeg hij een schok. Het stationsgebouwtje van het vliegveld Zanderij was stampvol mensen. Het bleken wegbrengers te zijn. Elke Surinamer die wegging had tien wegbrengers en hun grootste wens was ook naar Nederland te gaan. In Nederland werd iedere Surinamer opgehaald door twintig afhalers; de Surinamers die hen voorgingen. Van 't Veer wilde met zijn rekeningsommetje een beeld schetsen van de leegloop van Suriname. Surinaamse planologen hadden hem voorgerekend dat er een natuurlijk maximum was aan het aantal vertrekkers. Van 't Veer geloofde er niet in. 'Elke dag had hij in Suriname mensen gesproken die zeiden dat ze binnenkort naar Nederland gingen of ervoor spaarden.'²³

In 1975 vertrokken 40.000 Surinamers naar Nederland, meer dan 10 procent van de totale bevolking. Toen het na de onafhankelijkheid economisch slecht ging in Su-



Rond de onafhankelijkheid van Suriname bracht de 'Bijlmerexpres' Surinamers van de Zanderij naar Schiphol. Bron: Persmuseum, Amsterdam (Eppo Doeve/ *Elseviers Magazine*, 11-10-1975).

riname, nam de omvang van de migratie toe. In 1979 en 1980 – de twee laatste jaren dat Surinamers makkelijk naar Nederland konden komen – kwamen er ruim 18.000 mensen per jaar. De militaire coups in 1980, juist voordat in november de mogelijkheid voor een eenvoudige migratie naar Nederland verviel, deden de migratie verder

toenemen. In juni 1980 probeerde de Nederlandse overheid zo veel mogelijk Surinamers te laten terugkeren. Remigranten konden hun reis vergoed krijgen, ze kregen landingsgeld om de eerste maanden mee door te komen, ze konden hun AOW- of WAO-uitkering meenemen en er konden regelingen worden getroffen voor het aflossen van belasting- of studieschuld.²⁴ Van de remigratie naar Suriname kwam niet veel terecht. Alleen in 1976, het eerste jaar na de onafhankelijkheid, hielden immigratie en emigratie elkaar in evenwicht. Op 1 september 1980 werd er de visumplicht ingevoerd. In Nederlandse kranten werd geschreven dat op 25 november 1980 'de deur naar het paradijs' zich zou sluiten.²⁵

De bespreking van een mogelijke beperking van toelating van Surinamers voorafgaand aan de onafhankelijkheid was opmerkelijk te noemen omdat Surinamers de Nederlandse nationaliteit hadden en op die grond niet konden worden geweerd. Surinamers werden geweerd met als voornaamste argument de slechte economische situatie in Nederland.²⁶ In de overweging van de grondwetswijziging werd gesteld:

Al is het duidelijk, dat onze samenleving meer dan die in de overzeese Rijksdelen in staat is de opname van Nederlanders uit de andere Rijksdelen zonder schokken te verwerken, toch kunnen zich omstandigheden voordoen, waarin dit niet of minder het geval is. [...] Ook onze economische situatie kan het noodzakelijk maken de toestrooming van andere arbeidskrachten niet in de laatste plaats in hun eigen belang te beperken, al zal dit geval zich minder snel voordoen dan in de andere Rijksdelen.²⁷

In 1970 deden enige Surinaamse intellectuelen pogingen tot het creëren van een separaat staatsburgerschap voor Suriname. Zij ergerden zich aan Surinaamse studenten, die na hun studie in Nederland niet naar Suriname terugkeerden. Ze wilden een onderscheid tussen Surinaamse Surinamers en Hollandse Surinamers.²⁸ Gevolmachtigde minister van Suriname in Nederland J. Polanen vertelde in 1970 aan *Het Parool* dat hij niet voor onafhankelijkheid of 'nationale zelfstandigheid' was. 'We hoeven echt maar één briefje naar Den Haag te sturen en die zelfstandigheid is een feit'. Het merendeel van de Surinamers was daar helemaal niet voor. 'Natuurlijk heb je altijd schreeuwers, ook onder de Surinaamse studenten, die met hun acties publieke aandacht trekken'. Surinaams burgerschap betekende niet dat Suriname een eigen paspoort wilde invoeren, maar mensen die lang in Suriname woonden zouden een aantekening in hun paspoort kunnen krijgen dat hij 'een van de onzen' is.²⁹

In de grondwet was niet vastgelegd dat een Nederlands staatsburger automatisch toegelaten moest worden tot Nederlands grondgebied.³⁰ In de jaren zeventig ontstond een discussie of dit recht juist wel of niet in de grondwet moest worden vastgelegd. Opvallend was dat werd gerefereerd aan eventuele problemen voor de volksgezondheid.³¹ Wat met dit laatste precies werd bedoeld, wordt uit de Kamerstukken niet duidelijk. Minister-president De Jong (KVP) wilde zich in 1970 niet vastleggen op onbeperkte toelating van Surinamers en Antillianen. De Minister van Justitie was bang voor problemen bij toelating van minderjarige Surinamers en Antillianen, die volgens hem naar Nederland kwamen om 'te profiteren'. Hij wilde (raciale) spanningen in Nederland voorkomen. Kamer en Kabinet waren het er wel over eens dat het een fundamenteel recht van iedere Nederlander was om tot Nederland toegelaten te worden.³² De toelating van rijksgenoten, en dan met name Surinamers, werd geïdentificeerd

seerd vanwege de vermeende onbeheersbaarheid van de migratie. Hoewel dit niet expliciet werd gezegd, speelde etniciteit een rol in de wens Surinamers en Antillianen te kunnen weren. De vraag werd gesteld of Nederland wel 'het eigen land' was voor Surinamers en Antillianen, ondanks de koloniale banden en het koninkrijksstatuut.³³ De Surinaamse Staten reageerden verbolgen.³⁴ De functionaliteit van het benadrukken van verschillen tussen Nederlanders geboren in Nederland en Nederlanders geboren in Suriname, was het creëren van draagvlak voor de beperkte toelating van Surinaamse Nederlanders. Het formuleren van mogelijke gronden waarop Surinamers aan de grens konden worden tegengehouden was een precare zaak. Kamerleden wilden niet de beschuldiging van racisme over zich af roepen door onderscheid te maken tussen in Suriname en in Nederland geboren Nederlanders. Er was echter een gevoel van urgentie wat betreft het beperken van de migratie door middel van overheidsingrijpen.

Een groep 'Surinamers van Aziatische afkomst' vormden in 1971 een comité tegen de onafhankelijkheid van Suriname. De meerderheid van de Surinaamse bevolking wilde geen onafhankelijkheid, schreef *NRC*, en onafhankelijkheid zou de migratie naar Nederland, 'uit veiligheidsoverwegingen' doen toenemen.³⁵ In Amsterdam hielden in december 1971 dertien Surinaamse organisaties een mars voor de vrijheid.³⁶ Een groep Surinamers in Amsterdam nam het initiatief voor de oprichting van een Sociaal Actiecentrum Surinamers Amsterdam. Initiatiefnemer Fred Budike zei in *NRC*:

"De aard van de Surinamer is zo anders dan die van de Nederlander. [...] Wij willen onze mensen een stuk eigenwaarde geven. Dat betekent dat zij zich niet moeten aanpassen aan deze maatschappij, maar hun eigen identiteit moeten bewaren. Uiteindelijk moeten ze begrijpen dat niet hier maar in Suriname hun bestemming ligt. [...] De kern van het probleem ligt hierin: de Surinamer wordt als Nederlander behandeld en wordt geacht als Nederlander te handelen, maar hij is hier een vreemde", zegt Fred Budike.³⁷

Minister Boersma van Sociale Zaken (*ARP*) stelde voor 'Surinaamse Nederlanders' de mogelijkheid te geven terug te keren naar hun geboorteland en hen 2.000 gulden te geven voor reiskosten en eerste opvang. Van de 135.000 Surinamers die in Nederland woonde in 1972 gaf 52 procent in een enquête aan wel te willen terugkeren, schreef *de Telegraaf*. De Surinaamse overheid gaf aan slechts prijs te stellen op de komst van mensen die werkelijk een bijdrage zouden kunnen leveren aan het herstel van de Surinaamse economie. De Nederlandse regeling wilde dat iedereen – geschoold en ongeschoold – kon terugkeren.³⁸

PvdA-Kamerlid Van Thiel pleitte in april 1972 in *de Volkskrant* voor een toelating-regeling voor Surinamers. Doel was niet, benadrukte hij, beperking van de migratie. Surinamers werden nu echter niet afzonderlijk geregistreerd in Nederland, omdat ze immers Nederlanders waren en daarom kregen ze een slechtere begeleiding dan de gastarbeiders die wel afzonderlijk geregistreerd werden.³⁹

In augustus 1972 gooiden boze Surinamers de ruiten in van het *KLM*-kantoor op de Surinaamse luchthaven Zanderij. Twintig passagiers hadden al maanden geleden geboekt, maar konden nu niet mee omdat het vliegtuig vol was. *NRC* schreef dat veel mensen weg wilden uit Suriname voordat de beperkingen ingingen. De *KLM* vloog driemaal per week op Paramaribo. De wachtlijst was reeds opgelopen tot enige hon-

derden passagiers. De KLM had toegezegd meer vliegtuigen in te schakelen, maar tot een nieuw vluchtschema was het niet gekomen. De toezeggingen werden gedaan nadat de Rijksluchtvaartdienst er met 'veel diplomatieke moeite en druk in slaagde de goedkope charters tussen België en Suriname te doen verbieden.' De Surinaamse premier Sedney eiste in ruil voor dat verbod een uitbreiding van de KLM-vluchten. 'Velen zien in de verdragingspolitiek van de KLM een soort verkapte sluis van de Nederlandse overheid om nog voor een eventuele visumplicht de toelating van rijksgenoten te vertragen', schreef NRC.⁴⁰

In 1973 kwam de Interdepartementale Werkgroep Toelatingsregeling Rijksgenoten bijeen. De werkgroep stelde een regeling voor waarin Surinamers (en Antillianen) slechts onder beperkte voorwaarden zouden worden toegelaten. Het Kabinet voor Surinaamse en Nederlands-Antilliaanse Zaken (KabSNA) bekritiseerde het wetsontwerp omdat het de indruk gaf 'kleurlingen te weren'. Het ministerie van CRM sprak dit tegen en meende dat Nederland morele verplichtingen had vanwege historische, culturele en economische banden met Suriname.⁴¹ De aandacht voor racisme en raciale spanningen paste in dit tijdvak, zoals later in dit hoofdstuk zal blijken. Uiteindelijk werd het wetsontwerp overbodig door de start van het proces tot onafhankelijkheid.

In maart 1972 werd in de Koninkrijkscommissie gesproken over de mogelijkheid om twee categorieën te formuleren binnen het Nederlands staatsburgerschap volgens het *ius soli* principe: landsburgerschap en Nederlanderschap. Surinamers en Antillianen zouden als landsburgers worden uitgesloten van toelating tot Nederland. Een mogelijk eigen staatsburgerschap voor Surinamers en Antillianen was in 1970 ook al aan de orde geweest, maar had niet geleid tot beleid.⁴² Surinamers hadden als landsburger van het land waar zij of hun ouders geboren waren recht op toelating tot dat land, maar niet automatisch tot Nederland. In deze optie bleven zij wel Nederlanders maar hadden zij niet het Nederlanderschap. ARP en KVP waren tegen met het argument dat er sprake was van 'vertrouwdheid en bekendheid' tussen Nederland en Suriname en een morele verantwoordelijkheid van Nederland.⁴³ De Surinaamse en Antilliaanse delegaties waren eveneens tegen het voorstel. De Surinaamse minister van Opbouw Frank Essed meende dat Nederland dit voorstelde, 'opdat een dam kan worden opgeworpen voor de migratie van donkere rijksgenoten die vanwege betere sociale en economische omstandigheden Nederland binnenstromen.'⁴⁴ Er werd uiteindelijk geconcludeerd dat het niet mogelijk was om onderscheid te maken. In hun commentaar reageerden *de Volkskrant* en *Het Parool* teleurgesteld.⁴⁵

Een groot publiek en politiek debat ontstond in december van dat jaar. Demissionair minister van Justitie Van Agt gaf een interview aan *Het Parool* na zijn bezoek aan Suriname en de Nederlandse Antillen.⁴⁶ Dit interview trok veel aandacht van de media en de Kamer.⁴⁷ Van Agt stelde voor de grondwet te wijzigen ten einde de toelating van Surinamers te kunnen beperken en de op stapelstaande grondwetswijziging in te trekken. Zijn motief was dat het draagvlak onder de Nederlandse bevolking om Surinaamse migranten op te vangen afnam. Hij illustreerde dit door te citeren uit de vele brieven die hij ontving om 'het bruine tuig' eruit te gooien.⁴⁸ Dit kwam hem op stevige kritiek te staan vanuit de Tweede Kamer en in kranten. Van Tijn en Van Lier (beide PvdA) vroegen zich af,

wat de Minister ertoe heeft bewogen om, mede op basis van aan hem gerichte brieven die hij zelf “zuiver racistisch” noemt, te concluderen dat “de Surinaamse stroom ingedamd” moet worden, daardoor, ongewild, de indruk wekkend dat hij de briefschrijvers op hun wenken bedient?⁴⁹

De Surinaamse welzijnsstichting Welsuria vond de manier van formuleren ‘krenkend en slechts bevorderlijk voor racistische tegenstellingen’. Zij meende dat Van Agt de vrijheid van Nederlandse burgers en in het bijzonder van Surinaamse Nederlanders niet op deze manier kon beperken.⁵⁰ Zonder uitzondering werd er vanaf dat moment gesproken van een ‘migratieprobleem’ uit Suriname.

Onder de kop ‘Groep Surinamers dreigt met immigratie’ schreef *NRC* over het plan van 10.000 Surinamers van Javaanse afkomst om massaal naar Nederland te komen. Ze wilden een schip huren.⁵¹ Het plan was weinig realistisch, maar het was opvallend omdat het verwees naar hoe de Javanen ooit naar Suriname waren gekomen en omdat immigratie als een dreigement bleek te kunnen worden gebruikt.

In kranten werd inmiddels in toenemende mate geschreven over discriminatie. In 1971 had Joop Glimmerveen De Nederlandse Volksunie opgericht waarbij hij zei dat het biologisch voortbestaan van de Nederlandse natie werd bedreigd door de komst van 50.000 Surinamers en 100.000 buitenlandse arbeiders. Bij de verkiezingen voor de gemeenteraad van Den Haag in 1974 kreeg Glimmerveen 4.000 stemmen met de leus ‘Den Haag moet veilig en blank blijven’. Johannes B. werd opgepakt met 50 oranje pamfletten waarop stond: ‘Binnenkort heeft iedere Nederlander zijn eigen Surinamer. Stelt alvast uw bed en uw dochter maar beschikbaar.’ Het pamflet had hij gekregen van Glimmerveen, schreef *NRC*.⁵² Glimmerveen verklaarde voor het Amsterdamse hof: ‘Er is in Nederland wel degelijk sprake van rassenmoord en wel op blanke Nederlanders, die met negers dreigen te worden vermengd. Ik zal er voor zorgen dat vroeg of laat de laatste Surinamer ons land verlaat’.⁵³

Deze debatten aan het einde van de jaren zestig en begin jaren zeventig vormden de opmaat tot een fel debat over de mogelijkheden om Surinamers te weren, dat zijn hoogtepunt bereikte rond de Surinaamse onafhankelijkheid. Er waren meerdere actoren die zich in dit debat mengden. Het debat in de kranten werd bepaald door wetenschappers, welzijnswerkers en (Surinaamse en Nederlandse) politici. Cultureel Antropoloog Frank Bovenkerk kreeg de belangrijke rol van wetenschappelijke autoriteit op het gebied van de Surinaamse migratie. Eén van de pijlers van het publieke debat was het aantal migranten. De dreiging ging vooral uit van het grote aantal Surinaamse immigranten en het aantal dat mogelijk nog naar Nederland zou kunnen komen. Bovenkerk en andere wetenschappers gaven schattingen waarop in het publieke en politieke debat werd gereageerd. Bovenkerk mengde zich in de discussie rondom het rapport van Kamerlid Drees (DS’70) in oktober 1974 over het beeld van Surinamers. Wellicht onbedoeld beïnvloedde het de problematisering. Bovenkerk schreef in *de Haagse Post*:

Ik ben nu een paar jaar bezig met wetenschappelijke studie naar kwesties rond etnische minderheden in Nederland, in het bijzonder de migratie uit Suriname, en ik vrees dat de alarmerende publiciteit rond dit probleem langzamerhand een sfeer heeft geschapen, waarin alles wat je er over schrijft alleen nog maar tegen de Surinamers in Nederland kan worden gebruikt.⁵⁴

Nederlandse politici en welzijnswerkers gebruikten de kranten om hun beleid uit te leggen, te rechtvaardigen of het bestaande beleid aan te vallen, terwijl de Surinaamse politici van de jonge Surinaamse staat inzetten op inperking van de migratie van Suriname naar Nederland. Zo kopte *De Telegraaf*: ‘Surinaamse minister: Nederland te uitnodigend. “Help mee aan terugkeer van rijksgenoten”’.⁵⁵

Begin september 1974 werden de Ministeriële Commissie Onafhankelijkheid Suriname (MICOS) en de Interdepartementale Stuurgroep Onafhankelijkheid Suriname (ISOS) door de ministerraad ingesteld. De commissie bestond uit de minister-president en de meeste ministers uit het kabinet. Minister Van Doorn van CRM (PPR) sprak in 1975 zijn zorgen uit tegenover deze commissie in verband met de toenemende migratie. Hij schreef twee weken voor de onafhankelijkheid, onder de noemer ‘zeer geheim’:

De migratie uit Suriname neemt nog steeds toe. In de eerste zes maanden van dit jaar bedroeg de immigratie 15.305. In augustus kwamen 5011 personen binnen, in september 7294 en voor oktober wordt de immigratie op 7500 geschat.⁵⁶

Van Doorn wees erop dat deze migratie het Centraal Bureau Uitvoering Vestigingsbeleid Rijksgenoten (CBVUR) voor grote problemen stelde:

Nu reeds [op 5 november] zijn op 6250 bedden 6800 Surinamers ondergebracht door middel van bijplanting van bedden. [...] Bovendien loopt in het voorjaar van 1976 een aantal contracten met vacatieverblijven af, waardoor het tekort aan bedden nog verder zal toenemen. [...] Dit betekent dat er per 1 januari 1976 een tekort van bedden zal zijn van 3500-4000. [...] De enige weg die nog open staat is die van aankoop van rijkswegen van verblijfspannen die daarna door het Centraal Bureau in eigen beheer worden genomen. [...] De kosten van aankoop van bedrijfspanden met 3500 bedden, inclusief de inrichting, bedragen rond 160 miljoen gulden.

Minister Van Doorn wilde meer geld en meer mensen. De mogelijkheden tot beperking van de migratie werden binnen de MICOS besproken. Commissielid Elsma stelde voor:

Enerzijds zou kunnen worden besloten het thans bestaande vluchtenprogramma niet verder uit te breiden waartoe de KLM zich inmiddels [...] bereid heeft verklaard. [...] Anderzijds kan worden overwogen in overleg met en tegen betaling aan de KLM over te gaan tot het blokkeren van circa 1800 ‘lege’ stoelen, die niet buiten Paramaribo worden verkocht en dan in Paramaribo plegen te worden opgevuld.

Volgens minister-president Den Uyl waren 7.809 plaatsen reeds geboekt en betaald. Hier zouden 1.406 nog niet op naam gestelde plaatsen bijkomen, waardoor het aantal door de KLM vervoerde migranten tot 1 december op 9.200 uit zou komen. Minister Westerterp van Verkeer en Waterstaat (KVP) stelde dat het opkopen van lege stoelen ‘zowel feitelijk als juridisch ontoelaatbaar is. [...] Met betrekking tot een eventuele opkoop van 1.800 stoelen zou met gefingeerde passagiers moeten worden gewerkt. Een dergelijke procedure leek hem onaanvaardbaar. Minister Vredeling van Defensie (PvdA) stelde voor dat deze stoelen bezet zouden kunnen worden door bijvoorbeeld personeel van de TRIS (Troepenmacht in Suriname). Den Uyl voelde weinig voor het

opkopen van de stoelen. Hij vroeg zich af of het mogelijk zou zijn vluchten samen te voegen waardoor de lege plaatsen zouden verdwijnen. Westerterp kon zich niet vinden in het voorstel van Den Uyl vanwege de beroering die in Suriname zou ontstaan en omdat het contraproductief kon werken omdat Surinamers dan toevlucht zouden kunnen nemen tot alternatieve vervoersmogelijkheden. Van Doorn beklaagde hij zich over het feit dat hij Westerterp al zevenmaal tevergeefs had verzocht een beroep op de KLM te doen een beperking in het vervoer uit Suriname door te voeren. Westerterp reageerde hierop door te stellen dat de beperking zijn verantwoordelijkheid was en niet die van de KLM. 'Als het kabinet niet bereid is een toelatingsregeling te treffen, moet men niet proberen via de KLM eenzelfde effect te bereiken,' concludeerde de minister. Den Uyl stelde dat onderzocht diende te worden op welke manier de circa 1.800 'lege' stoelen opgevuld zouden kunnen worden zonder deze te blokkeren of op te vullen, aangezien een dergelijk maatregel in Suriname ongetwijfeld voor grote beroering zou zorgen. Uiteindelijk kwamen de commissieleden tot de overeenkomst dat de Minister het verzoek aan KLM om de vluchten tot 1 december niet uit te breiden zou bevestigen, dat hij in overleg met de KLM zou zoeken naar 'een aanvaardbare methode om te voorkomen, dat de voor instapplaatsen buiten Suriname bestemde maar niet benutte stoelencapaciteit, in Suriname wordt opgevuld', dat de ISOS advies zou uitbrengen over het migratiebeleid na 25 november en over maatregelen ten aanzien van de migratie als de datum als de datum van de onafhankelijkheid van Suriname zou worden uitgesteld.

Twee weken voor de onafhankelijkheid leken de politici bevangen te zijn door paniek. Die paniek herhaalde zich in 1980. Na 25 november 1980 moesten Surinamers die langer dan drie maanden in Nederland wilden blijven een mvv aanvragen. Criterium daarbij was of de Surinamers die naar Nederland wilden komen voldoende middelen van bestaan hadden en of hun komst paste binnen de gezinshereniging. In augustus 1980 ontstond er discussie over de vraag of Surinamers ook visum moesten aanvragen.⁵⁷ Het voorstel daartoe lekte voortijdig uit. Surinaamse welzijnswerkers waarschuwden in dezelfde maand voor een toename van geweld, zowel van Nederlanders naar Surinamers toe als andersom. De Surinaamse welzijnswerkers wezen ook op het heroïnegebruik onder Surinamers. Ze meenden dat zij de enigen waren die geweld konden afwenden en die hun landgenoten op 'dit gevaarlijke pad' konden begeleiden.⁵⁸ In *NRC* werd uitgelegd dat de nieuwe regeling niet bijzonder was – er waren tal van landen waarvoor een verscherpt visumregime gold – en de consequenties voor mensen uit Suriname waren gering, schreef de krant op gezag van professor Swart, deskundige vreemdelingenrecht. Visum betekende niets anders dan 'gezien'. Toetsing vond onder de nieuwe regeling gewoon eerder plaats. Surinamers kochten nu een retourtje Schiphol, presenteerden zich aan de grens als toeristen of als mensen die op familiebezoek kwamen en bleven vervolgens in Nederland. Het beoogde effect zou vooral psychologisch moeten zijn: een barrière om de migratie af te remmen.⁵⁹ Surinaamse organisaties in Nederland waren een andere mening toegedaan. Ze reageerden boos en spraken over racisme. Het werd een paniekmaatregel genoemd. De Surinaamse overheid stelde er niet aan te zullen meewerken.⁶⁰ *Het Parool* schreef dat door het uitlekken van de voorstellen voor een nieuwe visumregeling een 'invasie' van Surinamers werd verwacht. Regeringspartij CDA noemde de maatregel 'onontkoom-

baar'. Oppositiepartij PvdA ging met de maatregel akkoord maar vreesde het ontstaan van illegale migratie van Surinamers. Staatssecretaris Haars (CDA) had 'weinig andere wapens' voor het weren van Surinamers dan de instelling van een visumplicht.⁶¹ Onder de kop 'Zij kwamen nog net op tijd; visumplicht wekt chaos' beschreef *Het Vrije Volk* hoe Surinamers op het Surinaamse vliegveld Zanderij om voorrang pleitten, terwijl anderen reisden via Frans Guyana, de Antillen, Miami en Londen.⁶² Op Zanderij was een 'paniekgolf' uitgebroken en er waren chaotische toestanden ontstaan. Er waren passagiers die wel een ticket hadden, maar niet meekonden tenzij ze smeergeld betaalden.⁶³ *Het Vaderland* legde uit dat de Nederlandse regering sterke aanwijzingen had dat 30.000 Surinamers gereed stonden voor vertrek naar Nederland. Het aantal Surinamers in Suriname was nog maar 345.000, in Nederland waren er 180.000.⁶⁴ De meest gebruikte frase was 'de leegloop van Suriname'. Alle artikelen gingen vergezeld van foto's van grote groepen Surinamers in de bagagehal van Schiphol. Het *Algemeen Dagblad* schreef dat er bij de Nederlandse ambassade in Paramaribo lange rijen stonden, ondanks het aantrekken van drie nieuwe medewerkers. De afdeling was dagelijks ook langer open dan normaal.⁶⁵ Alle berichtgeving benadrukte de grote omvang van de migratie en het ongewenste karakter ervan. De nieuwe maatregel ging per 1 september in, wat problemen veroorzaakte voor de reizigers die een ticket hadden, maar geen visum kregen. Op Schiphol werden bovendien Surinamers die met een visum aankwamen vastgehouden, hun in Suriname afgegeven visum werd geannuleerd en ze werden teruggestuurd naar Suriname.⁶⁶ Bovenkerk schreef in *de Volkskrant* over de 'hartverscheurende taferelen' die zich bij de aankomstbalie afspeelden als mensen werden teruggestuurd. Bewust of onbewust parafraseerde hij de krantenberichten over de 'hartverscheurende taferelen' die zich hadden voorgedaan in Zevenaar in 1938 toen daar de Joodse vluchtelingen werden teruggestuurd.⁶⁷ 'Nederland heeft genoeg van Suriname' schreef de Leidse historicus Piet Emmer in *NRC*: het was een gat zonder bodem, waar Nederland miljarden instopte, dat getroffen werd door een onzindelijke militaire coup, met een migratie die niet te stoppen bleek – 'wat heeft die dure onafhankelijkheid dan nog voor zin gehad' – en de Nederlandse sociale diensten hadden een dagwerk aan het verstrekken van uitkeringen aan 'werkschuwe nietsnutten'. Negatieve gevoelens over de ex-kolonies kwamen ook voor in andere landen – bijvoorbeeld in Engeland en Frankrijk – maar in Nederland richtten ze zich tegen de bewoners uit de West. De marechaussee op Schiphol en de ambtenaren van de Bijstandswet kregen de rekening gepresenteerd van de talloze 'fabrieksfouten die Nederland bij de constructie van Suriname had gemaakt.' Veel Nederlanders vonden het betalen van die rekening niet leuk, volgens Emmer.⁶⁸ Opvallend in dit debat was het grote aantal experts dat een rol kreeg toebedeeld. De experts werden gebruikt om het beleid te verdedigen en te legitimeren, maar ook om het aan te vallen.

Het opsommen van cijfers en berekeningen en juridische verhandelingen brachten de boodschap van dreiging minder goed over dan de metafoor. Er kwamen geen '100' Surinamers, maar er was sprake van een 'stormvloed' van Surinamers, die moest worden 'ingedamd'. Niet alleen in de politiek en journalistiek, maar ook in de wetenschap werden metaforen gebruikt.⁶⁹ In november 1975 verscheen, naar aanleiding van de onafhankelijkheid, een onderzoek van Novum en de nvv waaruit bleek dat een groot deel van de ondervraagde Nederlanders negatief stond tegenover Surinamers. 73 pro-

cent vond dat Surinamers, die ‘overhaast’ naar Nederland waren vertrokken, weer terug moesten keren, en 43 procent stond in het geheel negatief tegenover de migratie van Surinamers.

Tabel 9 laat zien dat in artikelen, televisieprogramma’s en handelingen de meest gebruikte metaforen in de jaren zeventig de watermetafoor en de exodusmetafoor waren.

TABEL 9 METAFOREN IN DEBATTEN OVER DE TOELATING VAN SURINAMERS, 1972-1980														
	Kranten, tv- en radio-uitzendingen							Handelingen						
Metaforen	N=	N met metafoor	Water	Exodus	Oorlog	Huis	Familie		N=	N met metafoor water		Exodus	Huis	Familie
Dec. 1972	25	21	17	2	1	1	0	1972	3	0	0	0	0	0
								1973	5	0	0	0	0	0
Sep. 1974-okt. 1974	66	40	32	5	1	2	0	1974	12	12	7	4	0	1
Okt. 1974-feb. 1975	51	24	15	6	2	0	1	1975	20	28	9	9	6	4
1976	24	22	8	3	2	9 70	0	1976	11	14	5	6	1	2
Dec. 1979-jan. 1980	42	33	26	13	1	4	1	1979	7	3	2	1	0	0
								1980	15	12	7	3	1	1
Totaal ⁷¹	208	152	98	29	7	16	2		73	69	30	23	8	8

De watermetafoor werd gebruikt ter onderstreping van het belang en de urgentie van overheidsingrijpen en werd de meest voorkomende metafoor in discussies over Surinamers.⁷² In de watermetafoor werd de Nederlandse natie verbeeld als land of volk dat werd overspoeld door golven of stromen uit Suriname, die de overheid moest indammen of kanaliseren.⁷³ Er werd gesproken over een ‘grote stroom’ in het ‘dicht bevolkte Nederland’⁷⁴ en die (wassende) ‘stroom’ werd steeds groter.⁷⁵ Het *Zeeuws Nieuwsblad* schreef dat de regering

geen eenzijdige regeling [overweegt] om de stroom Surinamers naar Nederland in te dammen. Premier Den Uyl deelde vrijdagavond na afloop van het kabinetsberaad mee dat Nederland wel bepaalde voorstellen in petto heeft met betrekking tot kanalisering van de migratie, de opvang en de werkgelegenheid.⁷⁶

Minister Den Uyl sprak in een interview van een ‘aanzwellende stroom’ Surinamers.⁷⁷ *De Telegraaf* schreef over de pogingen van het kabinet Den Uyl om de onafhankelijkheid zo snel mogelijk te realiseren: ‘Elke maand dat de onafhankelijkheid later komt, zo denkt het kabinet, betekent opnieuw een grote stroom van Surinamers naar ons land.’⁷⁸ *De Waarheid* gebruikte dezelfde metafoor ironisch. Zij schreef: ‘de reactionaire pers [geeft] zich met wellust [over] aan stemmingmakerij en [luidt] de stormklok [...] tegen een op Nederland aangelovende donkere springvloed.’⁷⁹ Het ironische gebruik

van de metafoor duidde erop dat de schrijver zich bewust was van de negatieve connotatie. Dit was een uitzondering.

Een andere toepassing van de metafoor was dat Nederland 'volliep' met migranten terwijl Suriname 'leegliep' omdat migranten 'uitstroomden'.⁸⁰ De *Haagsche Courant* schreef:

[de regering] heeft eind vorig jaar in een rapport gepleit voor een toelatingsregeling, zodat de stroom Surinamers ingedamd zou kunnen worden of in elk geval in goede banen geleid. [...] voorkomen moet worden dat Suriname leegloopt, ook ter wille van het land zelf.⁸¹

In 1980 werd er gesteld dat de toelatingsregeling voor Surinamers 'lek' was; het leek op een vergiet, waardoor de 'stroom Surinamers' ongehinderd kon doorgaan.⁸² Surinaamse migranten waren in deze voorstelling geen mensen, of individuen, maar onderdeel van een anonieme stroom. Door het gebruik van de watermetafoor werd de nadruk en de probleemdefinitie verschoven: het gaat niet om mensen, maar om de verplaatsing. Niet mensen moesten worden tegengehouden, maar hun verplaatsing moest worden gestopt. Het is een niet expliciet, subtiel verschil, maar het maakt een stringent toelatingsbeleid makkelijker te rechtvaardigen. Kamerlid Koekoek (Boerenpartij) had iets tegen de 'stroom', niet tegen de Surinamers, zo zei hij.⁸³ Koekoek was, net zoals veel andere politici, bang om van racisme te worden beticht. Er school in de terminologie een impliciete uitsluiting van Surinamers. Als de Nederlandse natie werd overspoeld door een stroom immigranten, behoorden die immigranten er niet te zijn.

Zoals uit de tabel blijkt, was de tweede veelgebruikte metafoor de exodusmetafoor. Er werd gesproken van een 'exodus', een 'uittocht' naar 'het beloofde land', 'het paradijs' of 'het land van melk en honing' en van een 'Messiaanse Heilsverwachting' en 'de verlosser', zowel in de kranten als in de Kamers.⁸⁴ In *Het Vrije Volk* werd geschreven dat voor de Surinaamse migranten 'ook in Nederland de vleespoten van Egypte niet te vinden zijn'.⁸⁵ De functie van het gebruik van de exodusmetafoor was driedelig. Enerzijds benadrukte het het grote aantal migranten, hetgeen als dreiging werd gepresenteerd. Hierin leek het op de watermetafoor. Daarnaast zat er een element van vlucht in, met slechts een kleine mogelijkheid tot terugkeer. Belangrijker nog was de nadruk op de vlucht naar het Beloofde Land, verwijzend naar Nederland als welvaartsstaat.⁸⁶ Dat maakte de kans dat zij zouden terugkeren kleiner. Deze metafoor werd vaker gebruikt naarmate het aantal migranten toenam. Wetenschappers namen deze metafoor over.⁸⁷ In de politiek was het nadrukkelijk bedoeld als beeldspraak, als een retorisch middel, in tegenstelling tot het kritiekloze gebruik van de metafoor in de kranten. Kamerlid Coppes (PPR) vroeg zich af wie 'eigenlijk de farao uit het uittochtverhaal' was:

Is dat de Nederlandse regering van het verleden of de huidige, is dat het koloniale bewind van Nederland, is dat de huidige Surinaamse regering misschien? [...] Ik [voorzie] dat er in Suriname nog een lange woestijntocht voor de boeg staat, een lange tocht om ervoor te zorgen [dat Suriname] een land zal worden [...] van melk en honing.⁸⁸

De watermetafoor en de exodusmetafoor werden tegelijkertijd gebruikt. Zij versterkten elkaar in de negatieve visie op de migratie van Surinamers. De functie van de

metaforen was dat de migrant als persoon naar de achtergrond verdween en onderwerpen bespreekbaar en te problematiseren werden. De migratie van staatsburgers uit Suriname werd geconstrueerd als een bedreiging voor de burgers in Nederland. De water- en de exodusmetafoor werden ook voor andere migrantengroepen in Nederland veel gebruikt.⁸⁹ Voor deze groepen hadden deze metaforen een uitsluitende functie, die beperking van de toelating rechtvaardigde. Voor de Surinaamse Nederlanders impliceerde dit dat er in retorische zin geen sprake was van de constructie van een gemeenschap van Nederlanders uit Nederland en Nederlanders uit Suriname. De familiemetafoor, die werd gebruikt om Indische Nederlanders in te sluiten en zo draagvlak voor de opvang te creëren, werd voor de Surinamers zelden gebruikt (zie Tabel 9). Waar de familiemetafoor wel werd gebruikt, was een discussie in de Koninkrijkscommissie, die de onafhankelijkheid besprak in 1975.⁹⁰ De Surinaamse natie werd verbeeld als een pasgeborene of jong kind en Nederland als een moeder. Tilanus (CHU) stelde dat de politici getuige waren van 'de geboorte van een nieuwe natie'.⁹¹ Van Rossum (SGP) sprak van 'geboorteweeën' van de Surinaamse natie.⁹² Volgens Coppes (PPR) stond de natie Suriname nog 'in de kinderschoenen'.⁹³ Een wellicht onbedoeld gevolg van de familiemetafoor was dat Nederland de verantwoordelijkheid behield om voor het 'kind' te zorgen, zoals de Surinaamse delegatie dat graag zag. Het Surinaamse lid Bean, van de christendemocratische Surinaamse partij psv, zei tegen de Nederlandse delegatie: 'Indien door de moeder geen vertrouwen in de toekomst van het eigen kind wordt uitgesproken, mag zij dan van de tante verwachten dat deze dat wel doet?'⁹⁴ Hij wilde met deze uitspraak bereiken dat Nederland na de onafhankelijkheid financiële steun bleef geven aan Suriname. Hij gebruikte daarvoor de metafoor van de moeder die ook nadat haar kind volwassen is geworden klaar blijft staan voor haar kind. Mungra stelde dat Suriname 'op kleuterbeentjes de heirweg der volkeren onvast wordt opgeduwd'.⁹⁵ Hiermee werd een beroep gedaan op het geweten van de Nederlandse delegatie die nog besluiten moest over het toekennen van grote sommen geld aan Suriname als ontwikkelingshulp.

Nederland werd voorts verbeeld als huis of thuis voor Nederlanders en Suriname als het thuis van Surinamers. Verwoert (DS'70) zei: 'U hoort hier niet thuis. Want uw land is Suriname.'⁹⁶ Naar aanleiding van de onafhankelijkheid schreef *De Telegraaf*: 'De deur kan worden dichtgeslagen. Maar 150.000 Surinamers zitten nog binnen en de vraag is of zij er nog ooit uit kunnen [...], dat hij hier in Nederland niet thuis is. Dat hij alleen maar gast is.'⁹⁷ Deze huismetafoor had een uitsluitende functie.

Ten aanzien van de migratie van Surinamers werd niet gesproken van repatriëring, hoewel de meeste Surinamers wel de Nederlandse nationaliteit hadden. Er werd gesproken van migratie. De groep zelf werd het meest aangeduid met een geografische duiding, Surinamers, en daarin verschilde de retoriek niet van andere migrantengroepen die werden uitgesloten van de Nederlandse natie.

TABEL 10 TERMINOLOGIE MEDIA- EN KAMERDEBATTEN 1972-1980									
	Kranten, tv- en radio-uitzendingen					Handelingen			
	N ^o	Surinamer(s)	Rijksgeno(o)t(en)	Surinaamse Nederlander(s)		N ^o	Surinamer(s)	Rijksgeno(o)t(en)	Surinaamse Nederlander(s)
Dec. 1972	25	25	3	1	1972	3	2	0	0
					1973	5	4	2	0
Sep. 1974-okt. 1974	66	62	18	2	1974	12	10	13	0
Okt. 1974-feb. 1975	51	49	19	0	1975	20	17	15	5
1976	24	22	4	5	1976	11	10	6	2
Dec. 1979-jan. 1980	42	38	0	3	1979	7	5	0	0
					1980	15	13	0	1
Totaal ⁹⁸	208	196	44	11		73	61	36	8

Er waren twee belangrijke, inhoudelijke, clusters van argumenten *tegen* een toelatingsregeling: het koloniale verleden en de eerdere opvang van Indische Nederlanders (zie Tabel 11). Argumenten voor een toelatingsregeling waren vrij eenduidig: werkloosheid en woningnood.

TABEL 11 ARGUMENTEN IN MEDIA EN HANDELINGEN, 1972-1980					
	Kranten, tv- en radio-uitzendingen			Handelingen	
	Bijzondere band o.b.v. verleden	Indische Nederlanders		Bijzondere band o.b.v. verleden	Indische Nederlanders
Dec. 1972	1		1972	0	0
			1973	1	
Sep. 1974-okt. 1974	10	8	1974	4	1
Okt. 1974-feb. 1975	4	4	1975	4	2
1976	0	0	1976		
Dec. 1979-jan. 1980	9	1	1979	2	0
			1980	3	0
Aantal onderzocht	24	13		14	3

Als er werd verwezen naar andere migrantengroepen, was dat uitsluitend naar Indische Nederlanders en niet naar Vietnamezen of Hongaren. De Indische Nederlanders werden aangehaald om te benadrukken dat er een positieve manier was om om te gaan met migranten uit een (voormalige) kolonie of met grote aantallen migranten in korte tijd. 'Tenslotte zijn in de jaren vijftig ook 300.000 Indische Nederlanders opgevangen door een toentertijd veel kleinere autochtone bevolking', schreef de *Haagse Post* in 1974.⁹⁹ De Surinaamse minister Van Eer vroeg zich af waarom er stampen werd gemaakt over 10.000 Surinamers 'in een land dat nog maar zo kort honderdduizenden repatrianten uit Indonesië zonder moeite opnam.'¹⁰⁰ Nederland had met de Indische Nederlanders 'een geweldige ervaring opgedaan', 'maar tegenover de Indische Nederlanders bestonden verplichtingen omdat ze "naar den bloede" verwant waren vanwege 'een legitieme Nederlandse ouder- of voorouderrelatie.'¹⁰¹ Dat dit wellicht ook voor Surinamers gold, werd niet erkend van Nederlandse zijde noch geclaimd door de Surinamers zelf. Tegenover de Molukkers bestond een plicht hen te redden: zij verdienden het niet om over de kling gejaagd te worden nadat zij eeuwenlang voor de Nederlanders de kastanjes uit het vuur hadden gehaald.¹⁰² Deze verwijzingen hadden een duidelijke functie. Het benadrukte dat migranten uit voormalige koloniën nader stonden dan andere migrantengroepen. Gastarbeiders werden genoemd als een groep die 'vreemder' was dan Surinamers. 'Waarom gastarbeiders werven als je ook Surinamers hebt?' In juni 1972 zei Surinaams politicus Sardjoe (VHP):

Er werken hier in Nederland circa 250.000 gastarbeiders, die geen Nederlanders zijn. Ik vraag mij af, of de volkeren die uit de West komen, niet eerder het recht verdienen, ongestoord te kunnen arbeiden, ja zelfs voorrang dienen te krijgen op de arbeiders die geen Nederlander zijn.¹⁰³

Aan gastarbeiders werd door de Nederlandse regering de voorkeur gegeven omdat de tijdelijkheid van het verblijf en de opvang beter waren geregeld dan bij Surinamers, die immers konden blijven op basis van hun Nederlanderschap. Gastarbeidermigratie was een gecontroleerde migratie. Migratie van rijksgenoten was dat niet en dat versterkte de opvatting dat deze migratie ongewenst was. Van Lier (PvdA) zei hierover in de Kamer:

In menig opzicht is deze migratie veel moeilijker op te vangen en te begeleiden dan de trek van gastarbeiders. Voor deze laatste pleegt de Nederlandse Regering overeenkomsten te sluiten met de landen van herkomst, die een onmisbare grondslag vormen voor de zorg in Nederland.¹⁰⁴

Het koloniale verleden van Suriname werd benadrukt bij migratie en integratie van Surinamers. De migratie en integratie van Surinamers werd geproblematiseerd: Nederland kon al die migranten niet opvangen en Suriname verloor te veel mensen om het land te kunnen opbouwen. De migratie van Surinamers werd een vlucht genoemd, en de economische motieven om Suriname te verlaten werden benadrukt. Hierin school het grote verschil met het spijtoptantendebaat, waarbij de nadruk lag op humanitaire aspecten van de vlucht. Om het restrictieve toelatingsbeleid ter discussie te stellen, werd het vluchtaspect in combinatie met het koloniale verleden belangrijk gemaakt. Voor Surinamers werd dit niet zo verwoord. De regering meende dat Nederland geen immigratieland was en niet mocht worden. Het koloniale verleden

werd veel minder als argument gebruikt om Surinamers toe te laten en het had tevens een andere functie gekregen. Op het Surinaamse koloniale verleden was Nederland minder trots dan op het Indische verleden. Dit was het gevolg van de veranderde tijdsgeest. Het slavernijverleden werd neergezet als een beschamende periode in de geschiedenis. In dit tijdvak werd de nadruk gelegd op misstanden in het koloniale verleden en op het continueren van deze (neokoloniale) praktijken in het heden.¹⁰⁵ Deze misstanden werden aangehaald als rechtvaardiging voor een snelle onafhankelijkheid van Suriname. Het beperken van de migratie was niet het enige doel maar wel de belangrijkste bijkomstigheid.

Het koloniale verleden werd vooral gebruikt door progressieve politici en kranten als rechtvaardiging voor het geld dat aan Suriname werd uitgegeven voor de opbouw van de economie.¹⁰⁶ Dit geld uit de pot van ontwikkelingssamenwerking was bedoeld om het belangrijkste motief voor migratie naar Nederland weg te nemen. Minister Pronk (PvdA) stelde 'dat in die hele koloniale periode het land zo ontzettend was afgeroemd. Daar mocht wel iets tegenover staan'.¹⁰⁷ Twee jaar eerder had Pronk kritiek gekregen in de Kamer op de hoogte van de ontwikkelingsgelden voor Suriname en hij stelde toen dat het 'argument van historische verbondenheid niet ter zake [deed] in de discussie over de criteria voor de ontwikkelingshulp'.¹⁰⁸ NRC stelde:

Deze emigratie wordt door een deel van de pers goedgepraat en ook beschouwd als een onontkoombaar en blijvend verschijnsel. Daarvoor worden dan de volgende argumenten gebruikt:

Vanwege ons koloniale verleden zouden wij verplicht zijn Surinamers op te nemen.

Dit argument is niet sterk. Natuurlijk zijn er fouten gemaakt en in het verleden misdaden gepleegd (de slavernij), maar deze zaken moeten wel worden gezien in hun historisch verband. Vergeleken met andere Zuidamerikaanse landen is Suriname nog niet zo slecht af. [...] Weliswaar rechtvaardigen de banden met Nederland een zekere voorkeursbehandeling bij het verstrekken van ontwikkelingshulp, maar dat is nog geen vrijbrief voor onbeperkte toelating van Surinamers in Nederland.¹⁰⁹

Drees (DS'70) 'erkende volmondig' 'dat Nederland bijzondere historische banden met Suriname heeft. [...] Dat schept morele verplichtingen. [...] Maar die verplichtingen – en dat is een kernpunt van het betoog – moeten niet in Nederland aan de immigranten, maar in het zelfstandige Suriname worden waargemaakt'.¹¹⁰

De oppositie haalde het koloniale verleden aan als reactie op het restrictieve toelatingsbeleid van het Kabinet na de onafhankelijkheid.¹¹¹ Zij sprak van een morele verplichting door de koloniale misstanden om Surinamers op te nemen. Tevens was er een bijzondere band met Suriname en de Surinamers: zij waren geen 'normale' of 'gewone' vreemdelingen.¹¹² De oppositie had kritiek omdat de onafhankelijkheid door Nederland aan Suriname werd opgelegd en Suriname weinig in de melk te brokkelen had. Al voordat de onafhankelijkheid aan de orde was, lag 'de beschuldiging' van kolonialisme aan het Nederlandse adres gevoelig. Er was veel kritiek op het apartheid-regime in Zuid-Afrika en de regering maakte zich zorgen over 'rassendiscriminatie' in eigen land en over rassenrellen in Engeland en de vs, en de kans dat die ook in Nederland zouden ontstaan. Er kwamen steeds meer berichten over discriminatie. In 1971 vroeg de *Haagse Post* zich af of Nederland, net als Engeland, een rassenprobleem kreeg. De journalist John Jansen van Galen en Frank Bovenkerk, toen nog student an-

tropologie, probeerden antwoord te geven op die vraag. Van de oude Nederlandse traditie van tolerantie was volgens hen niet veel meer over.¹¹³

Het koloniale verleden kreeg in deze context een negatieve connotatie. De Gaay de Fortman (PPR) zei in de Tweede Kamer: 'Ik ben het maar zelden eens met de kritiek van blank Zuid-Afrika op Nederland. Maar als de Zuid-Afrikanen op ons verwijt dat apartheid paternalisme en uitbuiting betekent, antwoorden, dat wij maar eens de hand in eigen boezem moeten steken, dan leggen zij de vinger op een zere plek.'¹¹⁴

Na de onafhankelijkheid van Suriname en de daaraan gerelateerde migratie, waren er twee momenten waarop de berichtgeving in Nederlandse kranten omsloeg. Ten eerste waren dat de Decembermoorden. Op 8 en 9 december 1982 werden in Suriname vijftien tegenstanders van het militaire regime van Desi Bouterse vermoord. De Decembermoorden leidden in Nederland tot een schok en protesten. De Nederlandse regering staakte de ontwikkelingshulp aan Suriname. Ten tweede was dat de burgeroorlog in Suriname – de Binnenlandse Oorlog genoemd – die in 1986 begon en tot 1992 duurde. Op 29 november 1986 werden in Suriname bij het dorp Moiwana 39 mensen, vooral vrouwen en kinderen, vermoord. Andere misdaden volgden. 25.000 mensen vluchtten naar het buurland Frans Guyana, naar Nederland en de Verenigde Staten.¹¹⁵ De gebeurtenissen hadden drie gevolgen. Op de eerste plaats leidden ze ertoe dat er in de pers meer aandacht kwam voor Suriname, voor verschillen tussen groepen in Suriname en binnen groepen Surinamers in Nederland. Als gevolg van de gebeurtenissen kwam er, zij het op een beperktere schaal dan bij de Molukse kapingen, meer kennis en meer nuance in de berichtgeving. Op de tweede plaats leidden vooral de Decembermoorden tot 'twijfel aan het beschaafde karakter van de Surinaamse samenleving'. Kolonialisme was niet alleen een fout project geweest, maar de eindeloze beschavingsarbeid had – volgens de berichten – van Suriname geen beschaafde natie gemaakt. Als derde leidde vooral de Binnenlandse Oorlog ertoe dat de Surinamers, die naar Nederland kwamen, verschoven van de categorie (post)koloniale migranten, naar vluchtelingen en vooral naar illegale migranten. Vluchtelingen reisden naar Georgetown in Frans Guyana en namen daar het vliegtuig naar Londen. Voor een bezoek aan Engeland hadden ze geen visum nodig. Vanuit Engeland namen ze de veerpont naar Nederland. De luchtvaartmaatschappijen moesten er op toezien dat reizigers uit Suriname visa hadden, maar op de veerdiensten was veel minder toezicht en er waren minder sancties voor de vervoerder.¹¹⁶ De Surinamers die illegaal in Nederland verbleven waren moeilijk op te sporen, omdat ze gemakkelijk konden onderduiken bij de grote groep Surinamers die legaal in Nederland was. In september 1985 gingen twintig – wat *Het Vrije Volk* nadrukkelijk noemde – 'vluchtelingen' uit Suriname in hongerstaking tegen het voornemen hen terug te sturen. Zij pleegden liever hier zelfmoord dan in Suriname vermoord te worden, schreef de krant. Ze gingen in hongerstaking voor de ingang van een vluchtelingencentrum. Volgens hun woordvoerder hadden ze het stempel 'economische vluchteling' opgedrukt gekregen, maar waren ze wel degelijk 'verzetsstrijders'.¹¹⁷ De meeste aanvragers verbleven in een voormalig klooster in Rotterdam-Zuid waar de Raad voor de Bevrijding van Suriname een hoofdkantoor had.¹¹⁸ 388 Surinamers dienden een asielverzoek in. In juli 1986 werden er 150 afgewezen en er werd aangenomen dat de anderen ook afgewe-

zen zouden worden als vluchteling. Hun verhalen kwamen te zeer overeen en leken te zijn voorgekookt, schreef *Het Vrije Volk*.¹¹⁹ Het was een verwijt dat ook richting andere asielzoekers werd gemaakt. In deze periode stonden vooral de Tamils in de belangstelling en ook bij hen werd getwijfeld aan hun vluchtmotief en werden er vraagtekens gezet bij de 'voorgekookte verhalen', net als bij de Surinamers.¹²⁰

De Binnenlandse Oorlog in Suriname trok de belangstelling van buitenlandse kranten. In december 1986 schreef *The Guardian* eerst over rapporten waarin werd gemeld dat 'fleeing refugees [were] being fired on by a light plane'¹²¹, en vervolgens over de 'Suriname massacre' waarbij 36 vrouwen, kinderen en bejaarden waren gedood, die behoorden tot 'an ethnic group known as Bushnegroes'.¹²² Er was internationale kritiek op de Nederlandse weigering iets aan het vluchtelingenprobleem te doen. In Nederlandse kranten was er ook kritiek. Mevrouw J. de Hooge-Vis stuurde een ingezonden brief naar *De Telegraaf* waarin ze bezwaar maakte tegen het voornemen om Surinaamse vluchtelingen terug te sturen naar het land van Bouterse. 'Aan deze man moeten we onze voormalige rijksgenoten toevertrouwen? Dan zijn we als voormalig moederland wel een stiefmoeder van de ergste soort. [...] Laten we niet uit het oog verliezen dat het om mensen gaat, die n.b. onze taal spreken.'¹²³ De Surinamers waren vluchtelingen, maar het waren ook mensen uit een voormalige Nederlandse kolonie en verdienden daarom meer steun. In 1987 werd, volgens *De Telegraaf* 'geruisloos', het besluit genomen om Surinamers die illegaal in Nederland waren voorlopig niet terug te sturen.¹²⁴ Het Steunpunt voor Surinaamse uitgewekenen in Amsterdam stelde dat Surinaamse vluchtelingen anders moesten worden behandeld dan andere vreemdelingen en niet onder het restrictieve vreemdelingenbeleid moesten vallen, vanwege 'de bijzondere band tussen Nederland en Suriname'.¹²⁵ Op kleine schaal werden er wel Surinamers teruggestuurd. In november 1988 vond de 28-jarige Ashok Gangaram Panday, getrouwd en vader van drie kinderen, de dood nadat hij was teruggestuurd naar Suriname; zelfmoord zeiden Surinaamse autoriteiten, moord zeiden Surinamers in Nederland.¹²⁶ Uitzetting uit Nederland werd in verband met De Binnenlandse Oorlog uitgesteld. Surinamers kregen geen verblijfsstatus op humanitaire gronden en werden niet erkend als vluchteling, maar ze werden gedoogd. In de zomer van 1988 waren er ongeveer 8.000 Surinamers met een gedoogstatus in Nederland.¹²⁷

Concluderend kunnen we zeggen dat alle retorische middelen waren gericht op het uitsluiten van Surinaamse staatsburgers van de Nederlandse natie om de migratie te kunnen afremmen. Biologische of culturele verwantschap werd niet benoemd of benadrukt. Dit zorgde er mede voor dat ten tijde van de Binnenlandse Oorlog Surinamers konden verschuiven van de categorie (post)koloniale migrant naar vluchteling. Hun band met Nederland werd door sommigen als een extra reden voor toestemming tot verblijf aangedragen, en door anderen vooral als een vergroting van het probleem van hun illegaliteit.

Discursief burgerschap en acceptatie als deel van de Nederlandse natie

In deze paragraaf staat centraal hoe kennis over Surinamers doorwerkte in de post-koloniale context. Het gaat daarbij in tegenstelling tot de vorige paragraaf niet om de

toelating van Surinamers maar om de acceptatie van Surinamers als deel van de Nederlandse natie. Hoe en op welke manier heeft het debat in de koloniale context het beeld van de Surinamers in een postkoloniale context beïnvloed? De beelden van Surinamers in het kader van acceptatie en lidmaatschap van de Nederlandse natie verschilt per groep. Over de Hindostanen werd, zoals gezegd, in de koloniale periode weinig geschreven en gedebatteerd; over de Afro-Surinamers daarentegen veel meer. In de koloniale periode was het discursief burgerschap verschillend. In deze paragraaf staat centraal wat de functionaliteit was van de argumenten en door wie zij werden gebruikt.

Bij de keuze van de scharnierpunten heb ik gekeken naar twee aspecten. Ten eerste welke debatten en discursieve elementen dominant waren in de postkoloniale periode: welke onderwerpen en argumenten komen steeds terug in een bepaald tijdvak? Ten tweede heb ik gekeken welke elementen in feite een functioneel hergebruik waren van de argumenten en metaforen uit de koloniale periode. Hoe en waarom werd daarnaar verwezen in het postkoloniale debat?

Ik kom uit op vier momenten van debat. Het eerste debat vond plaats in de jaren zeventig en concentreerde zich op de vermeende verhoogde criminaliteit en seksualiteit van Afro-Surinamers. Dit leidde tot een groot aantal wetenschappelijke publicaties en krantenberichten over Surinaamse 'pooiers, messentrekkers en drugdealers'. Het tweede was de verhoogde aandacht voor het slavernijverleden als belangrijk vormend element van het (zelf)beeld van de Afro-Surinamers. Hier zien we de overdracht van beelden tussen twee groepen in de vorm van overerfelijkheid van een slavernijtrauma over meerdere generaties heen. Het laat zien dat het oprichten van een slavernijmonument in 2002 en het debat daaromheen niet op zichzelf stond. De nadruk op het slavernijverleden wordt ook duidelijk uit het derde debat dat werd gevoerd in de jaren negentig en ging over gemengde relaties. Het vierde debat richt zich op Hindostanen. De Hindostanen waren lange tijd een onzichtbare groep of een groep die als probleemloos werd beschouwd. Dit veranderde in de jaren negentig, zoals ik zal laten zien.

Jaren zeventig: criminalisering

In de jaren zestig werd in de Nederlandse kranten veelvuldig geschreven over de criminaliteit van Surinamers in Nederland. In de jaren zeventig werd hier onderzoek naar gedaan. In 1978 stelde Frank Bovenkerk vast dat over (vermeende) misdaden van Surinamers (alsook van Antillianen, Turken en Marokkanen) meer werd geschreven door de Nederlandse pers dan over misdaden van Nederlanders. Hij constateerde dit vooral voor de jaren 1966 en 1974. Er werd steeds vaker vermeld dat de dader een Surinamer was in de kop of in het artikel zelf. Het aantal berichten over misdrijven van Surinamers was relatief groter dan hun aandeel in het aantal gepleegde misdrijven.¹²⁸ Het onderzoek van John Schuster *Poortwachters over immigranten* gaat dieper in op de criminalisering van de Surinamer in de pers, wetenschap en politiek.¹²⁹ Een voorbeeld daarvan was dit bericht in de *Nieuwe Leidsche Courant* uit 1965.

Nog geen uur nadat hij in café Wigmore aan de West-Kruiskade een man had neergestoken zat de 38-jarige Surinamer S.A.K. zondagmorgen al in 'n cel [...] De Surinamers had in het café ruzie gekregen met de 24-jarige havencontroleur Tjerk Mulder. Plotseling trok hij zijn mes en stak de Rotterdammer in zijn arm. [...] Hevig bloedend zakte de heer Mulder in elkaar.¹³⁰

Berichten zoals deze leidden tot een Kamervraag in 1965 of Surinamers inderdaad meer misdrijven pleegden en of de overheid dit kon voorkomen door de opvang te verbeteren.¹³¹ In de jaren zestig ging het vooral over diefstallen en geweldsdelicten. In een artikel met de kop 'Surinamers pleegden 20 diefstallen. Geraffineerde methode van auto-inbrekers', werd gesteld dat de procureur-generaal in zijn requisitoir zei: 'Als deze mensen uit Suriname hier komen, dan worden zij – de goede natuurlijk niet te na gesproken – of colporteur of souteneur. Zij zijn te traag om te werken.'¹³² Het stereotype beeld van de trage Afro-Surinamer bestond, zoals gezegd, reeds in de koloniale periode. Surinamers werden lichtgeraakt en ongeremd genoemd in de krantenartikelen. In 1968 meende de raadsman van een Surinaamse verdachte dat 'het gebeurde een typisch voorbeeld [is] van een crime passionnel. Deze kent men hier niet maar in de Zuidamerikaanse landen wel.'¹³³ Een officier van Justitie verklaarde andere gevechten, waarbij Surinamers waren betrokken, uit de 'lichtgeraaktheid van deze mensen'.¹³⁴ Bij een rechtszaak in 1974 was sprake van een soortgelijke *othering* naar aanleiding van de moord door de Surinamer Gerard van A. op zijn landgenoot Roy Bijnaar. Van A. werd ook lichtgeraakt genoemd.¹³⁵ Door deze *othering* werd een gevoel van dreiging gecreëerd. De criminalisering van de Surinamer was gender, klasse en rasgebonden: vooral Creoolse mannen uit de arbeidersklasse werden als problematische groep gezien. Het onderzoek van Bayer richtte zich dan ook alleen op deze groep.¹³⁶ In 1968 werd er een 'topconferentie' gehouden 'over de recente zware misdrijven in de hoofdstad, waarbij Surinamers betrokken waren'. 'Bijzondere aandacht' werd gegeven aan 'recente misdrijven en de aard van de criminaliteit. Er werd gesproken over de 'invloed van deze feiten op de stemming onder de grote groep Surinamers, die in Nederland verblijft en over de voorzieningen die zouden kunnen worden getroffen om de nadelige gevolgen van een en ander te voorkomen'.¹³⁷ Door verbetering van de opvangfaciliteiten werd geprobeerd het vermeende 'probleem' van de criminele Surinamer op te lossen.¹³⁸

De geweldsincidenten van 1968 waren vooral het werk van Surinaamse pooiers. Hierna werd er veel bericht over drugshandel en -gebruik onder Afro-Surinamers.¹³⁹ Die handel bestond al enige tijd. Surinaamse zeelieden handelden in de jaren zestig in Amsterdam in marihuana. Om die reden kwamen ze soms voor de rechter. In 1961 citeerde *Het Parool* onder de subkop 'Oude bekenden' de raadsman van twee Surinaamse verdachten:

Wij weten zo weinig van deze mensen uit Suriname [...] Zij zullen in Nederland ongetwijfeld aanpassingsmoeilijkheden hebben, terwijl eigenlijk niemand hen kent. Typisch alleen al voor deze zaak is [...] dat de niet-blanke veel meer bestand is tegen marihuana.¹⁴⁰

Als tegenreactie ontstond er een discussie over het (onevenredig) harde optreden van de politie en de vraag of daar discriminatie aan ten grondslag lag.¹⁴¹ Door alle berichten over drugs kwam er geld los voor talloze Afro-Surinaamse welzijnsorganisaties,

die zich specifiek op deze problemen richtten.¹⁴² Dit was in essentie positief omdat het ondersteuning bood aan Afro-Surinamers. Het had echter ook een keerzijde omdat het beeld ontstond dat Afro-Surinaamse drugsverslaafden anders moesten worden opgevangen dan andere drugsverslaafden. Bovendien was deze categoriale opvang een extra belasting voor de schatkist. In mei 1977 berichtte *Het Vrije Volk* dat vijftig procent van de Afro-Surinamers in Amsterdam verslaafd was en het schortte aan goede opvang van deze verslaafden.¹⁴³ In mei 1979 werd in Amsterdam besloten de opvang van Afro-Surinaamse verslaafden over de stad te verspreiden 'om de zware last van het bezoek van duizend verslaafden dagelijks aan het gebouw van De Doelen van dit centrum af te wentelen op meer wijken'.¹⁴⁴ In de discussie over heroïnegebruik en -handel van Afro-Surinamers in Nederland werd het slavernijverleden als verklaring gebruikt: 'echte vrijheid heeft Nederland deze voormalige slaven niet te bieden [...] Zij zoeken hun heil in een nieuwe slavernij, de verslaving aan heroïne.'¹⁴⁵

Criminaliteit en heroïneverslaving werden gekoppeld aan het Afro-Surinamer zijn. *nrc* schreef: 'Het kon gebeuren dat men in die buurt in de late uren ineens oog in oog kwam te staan met een glimmend mes en de portemonnee moest omkeren in een zwarte hand'.¹⁴⁶ Dit stuitte op veel verzet van de buurtbewoners en honderden aan drugs verslaafde Afro-Surinamers protesteerden tegen de plannen.¹⁴⁷ Het versterkte het beeld van Afro-Surinamers als probleemgroep en vergrootte de zichtbaarheid van het (vermeende) probleem.

De discussie over de gevolgen van de 'migratiestroom' van Afro-Surinamers concentreerde zich in de kranten op Amsterdam. Eén was de bovengenoemde discussie over de opvang van Afro-Surinaamse heroïneverslaafden, een andere was de mogelijke gettovorming van Afro-Surinamers (en Antillianen) in de Bijlmermeer, met name in de flats De Gliphoeve I en II. Eerst nam het aantal Surinamers in Gliphoeve I sterk toe en vervolgens in Gliphoeve II.

In 1971 was 90 procent van de 2.100 bewoners van Surinaamse afkomst. Chris Quispel stelde dat een 'dergelijke extreme concentratie van één etnische groep, noch in Nederland noch in Europa eerder, of later, [is] voorgekomen'.¹⁴⁸ De gemeente Amsterdam en één van de woningbouwverenigingen die appartementen verhuurde in de Gliphoeve probeerden een meer evenwichtige samenstelling van de bewonerspopulatie te realiseren. Het aantal Nederlanders nam echter alleen maar af. Er bestond de angst onder bewoners voor de vorming van een zwart getto naar Amerikaans voorbeeld: 'De actievoerders zeggen niets tegen Surinamers in Gliphoeve II te hebben, maar ze maken wel ernstig bezwaar tegen de vorming van een zwart getto'.¹⁴⁹ 'Niemand zit te springen om een getto, ook de Surinamers niet', zei woordvoerder J. Vergeer, volgens het actiecomité.¹⁵⁰ De beschuldiging van racisme werd hiermee bij voorbaat ontkend, hoewel daar wel sprake van was: een concentratie van Afro-Surinaamse Nederlanders is een getto, een concentratie van blanke Nederlanders is een 'nette buurt'. Al in 1970 werden de zorgen voor Amerikaanse toestanden geuit. De *Leidsche Courant* schreef:

Er is kabaal geweest rond het ogenschijnlijke feit, dat bepaalde blokken in de Bijlmer (denk er niet te min over; er kunnen tegen de 1000 mensen in negen woonlagen op elkaar gestapeld zitten) een getto dreigen te worden voor Surinamers en Antillianen. Discriminatie

loerde om de hoek. [...] Nu zijn de Bijlmerbewoners nogal van het D'66-type. Een ruimdenkend volkje, dat van zijn buurt een Alabama zal maken. Rassenproblemen zijn er nog niet.¹⁵¹

In 1975 waren de zorgen groter over de overlast dan over discriminatie van Afro-Surinamers. *Het Parool* kopte: 'Toestand explosief in Gliphoeve Flats. Agressie neemt grote vormen aan', en schreef over een 'halfcriminele subcultuur', van verveelde jongeren in de binnenstraten die pistolen leegschoten tegen het plafond, liften die werden stilgezet om vrouwen aan te randen, politieagenten die niet alleen de flat in durfden en over drugs, gokhuizen en bordelen.¹⁵² *De Waarheid* keerde zich tegen deze berichtgeving. 'Rassistische misdaadstories' in *Het Parool*, *De Telegraaf* en van *Avro's Televisier* gaven een verkeerd beeld van de Bijlmer of de Gliphoeve, volgens *De Waarheid*. De journalisten gingen op onderzoek uit en vonden geen bewijzen van een angstaanjagende sfeer, agressie, vechtpartijen en bordelen. Wel was er bewijs van discriminatie. Wie als afzendadres op een sollicitatiebrief Gliphoeve schreef werd niet uitgenodigd voor een gesprek. De Gliphoeve was een getto waaruit Surinamers niet konden ontsnappen, maar het waren de media die dat getto hadden geschapen, niet de Surinamers.¹⁵³ De klachten van *De Waarheid* waren voor *De Telegraaf* geen reden om met het type 'van de jungle naar de Bijlmer' berichtgeving te stoppen. In 1978 schreef *De Telegraaf* over de hoge kosten voor het onderhoud van de Gliphoeve; 13 miljoen gulden. De stadreiniging weigerde de binnenstraten nog langer schoon te vegen. De bewoners gooiden allerlei huisvuil – inclusief bankstellen – van de balkons naar beneden. De afdeling Beplanting zag geen mogelijkheid meer om de groenstroken te onderhouden.¹⁵⁴

Vrije-Volk-journalist Nico Polak sprak reeds in 1970 van Amerikaanse toestanden in de Bijlmer onder de kop 'Bijlmermeer – ons eerste getto?'¹⁵⁵ Hij had een bezoek gebracht aan de nieuwe wijk. De agressie van de basisschoolkinderen viel hem op. De kinderen dansten om hem heen en trokken spottend aan zijn kleren. 'Waarop wij antwoordden door er af en toe maar één over zijn kaalgeknippte hoofdje te strijken, waarbij de ijzerdraadachtige stugheid van dat negerhaar ons weer opviel'. Een hoogst geëmotioneerde schoolmeester van een jaar of 25 vond het er vreselijk, volgens Polak. Driekwart van de bewoners waren 'kleurlingen'. 'Het is een kannibalenstam'. Zodra de schoolmeester zelf kinderen kreeg, wilde hij verhuizen. Polak noemde de Bijlmermeer – Amsterdams nieuwe voorstad en tevens Nederlands meest ambitieuze woningbouwproject – een 'negerwijk'. De blanke huurders lieten hem folders zien 'Toekomst te huur' en 'In de Bijlmer zingt de nachtegaal'. De Bijlmermeer was afgeschilderd als een elitewijk, maar dat was zij nooit geworden.¹⁵⁶ Polak was goed op de hoogte van de Amerikaanse toestanden waar hij naar verwees en stippelde de toekomst van de Bijlmeer uit. De spiksplinternieuwe wijk zou volgens hem in rap tempo verzwarten en zou uiteindelijk moeten worden afgebroken, zoals dat gold voor vergelijkbare projecten in de VS. Zijn artikel leidde tot heel veel debat, waarbij werd ontkend dat hij gelijk zou krijgen. In artikelen die volgden benadrukte Polak dat hij gelijk had gekregen.¹⁵⁷ Het debat dat Polak in *Het Vrije Volk* had ingezet was belangrijk. Gettovorming werd ontkend, maar tegelijkertijd werd de term op grote schaal voor de Bijlmer overgenomen. Meer dan enige andere groep werden de Surinamers vergeleken met Afro-Amerikanen. Het beloofde land werd een getto voor de Afro-Surinamers:

‘Wie zal hun zeggen dat zij die vertrekken mogelijk de eerste stap gezet hebben op weg naar een modern getto? Wie vertelt hun dat er in het beloofde land eigenlijk geen plaats en geen werk voor hen is’, vroeg *De Telegraaf*.¹⁵⁸

Telkens weer werd in de krant, op de radio of op de televisie hetzelfde nieuws verkondigd: het is er waardeloos. De slechte kwaliteit van de woningen, de flatneurose, het getto. De kranten hebben er meerdere malen speciale beschouwingen over geschreven en bijna al die artikelen zijn hetzelfde: ze gaan over criminaliteit en junkies, sloop en leegstand. Met ongekende gretigheid hebben de media van meet af aan de Bijlmer met de opgespoten grond gelijk gemaakt en nog zwarter dan de wijk in veler ogen toch al was. [...] gedurende die periode ook, de jaren die aan de onafhankelijkheid van Suriname voorafgingen, kwam de zogenaamde Bijlmerexpres op gang, de vliegdienst tussen Zanderij en Schiphol, waarmee uiteindelijk 120.000 gekleurde rijksgenoten naar de vermeende vleespotten van Nederland stroomden.¹⁵⁹

Het woord ‘getto’ was vooral iets van de media. Ambtenaren en beleidsmakers repten niet over een getto, maar over een ‘concentratiegebied’. De wetenschapper Van Amersfoort werd aangehaald als autoriteit. Hij stelde dat er alleen sprake was van een getto als niet 90 maar 100 procent van de inwoners dezelfde etniciteit hadden. Het afschrikwekkende Amerikaanse voorbeeld was een referentiepunt voor onderzoekers, ambtenaren, politici en journalisten.¹⁶⁰ Dit beeld gold niet alleen voor de Bijlmer, maar ook voor andere wijken met een concentratie van Afro-Surinamers zoals de West-Kruiskade in Rotterdam:

Dat gaat zulke vormen aannemen dat ik op de West-Kruiskade binnen enkele jaren een voor Nederland ongekend getto verwacht. Zoiets als in bepaalde wijken van New York, een soort jungle, waar zelfs de politie niet meer komt.¹⁶¹

Dit legitimeerde ingrijpen, zowel in de wijk zelf als in het toelatingsbeleid aan de nationale grenzen.

Afro-Surinamers: het slavernijverleden

Een opvallend terugkerend aspect in het discours ten aanzien van Afro-Surinamers is het slavernijverleden. Dit werd zowel door de Nederlanders als door een deel van de Afro-Surinamers gebruikt om hun (vermeende) problemen te verklaren en hun (eigen) identiteit vorm te geven. Vanaf de tweede helft van de jaren tachtig werd het slavernijverleden in toenemende mate geïncorporeerd in het debat over wat nu eigenlijk de cultuur en identiteit van de Afro-Surinaamse gemeenschap in Nederland was. Joke Kardux stelde dat waar het slavernijverleden voorheen vooral een bron van schaamte was geweest voor Afro-Surinamers, het een oriëntatiepunt werd voor een positief zelfbeeld. Deze heroriëntatie ten aanzien van de culturele identiteit werd beïnvloed door de debatten over en manifestaties van de ‘African-American’ identiteit die nadrukkelijk teruggrepen op het slavernijverleden in de vs. Waar de Surinaamse gemeenschap in Nederland zich eerst voornamelijk Creolen noemden (en zo ook genoemd werden), deden nu de termen ‘Afro-Surinamer’ en ‘Afro-Nederlander’ opgeld, in navolging van Amerikaanse termen als ‘Afro American’ en later ‘African American’.¹⁶² Atlantische slavernij werd beschreven met begrippen als ‘genocide’, ‘(zwarte) holocaust’, en ‘mis-

daad tegen de menselijkheid' in navolging van het Amerikaanse discours.¹⁶³

In hoofdstuk 5 werd beschreven dat er al in jaren dertig in het wetenschappelijk debat aandacht was voor de invloed van slavernij op de Surinaamse cultuur. Dit debat werd gevoerd door Nederlandse wetenschappers die geïnteresseerd waren in de invloed van Nederland als kolonisator op de Surinaamse samenleving.¹⁶⁴ De slavernij en de afschaffing ervan werden met enige regelmaat in de Nederlandse pers onder de aandacht gebracht. In 1961 werd in Amsterdam door Surinamers feestgevierd in Krasnapolsky om de afschaffing van de slavernij in 1863 te herdenken. F. Moll, voorzitter van Ons Suriname, stelde dat de Surinamers hun vrijheid niet hadden gekregen, maar bevochten. Suriname zou ook nu moeten vechten 'om zich te bevrijden van de overblijfselen van de slavernij en het kolonialisme'. De onafhankelijkheid van Suriname zou in 1963, bij het eeuwfeest van de afschaffing van de slavernij een beslag moeten krijgen. 'Wij willen onafhankelijk en vrij zijn', stelde Moll.¹⁶⁵ In 1970 noemde P. van Dorpel, een Surinamer die in Rotterdam woonde, in een ingezonden brief in *Het Vrije Volk* de Nederlandse nationaliteit een erfenis van slavernij en uitbuiting door 'Hollanders'. 'Wij zien met verlangen de dag tegemoet dat wij die nationaliteit overbodd kunnen gooien, want het is zin- en waardeloos. Onthoud dit goed: zo lang jullie land, Nederland, ons Surinamers geen menswaardig bestaan biedt in Suriname, blijven wij hier in Holland.' Met plezier deed de schrijver dat overigens niet want de Nederlanders waren 'misschien erger dan de Amerikanen'.¹⁶⁶

In 1971, 108 jaar na de afschaffing van de slavernij, werd opnieuw gepleit voor onafhankelijkheid en voor 'herstelbetalingen' door Nederland voor het leed dat Suriname tijdens het driehonderdjarig koloniaal bewind was aangedaan. Sprekers hadden bij de herdenking kritiek op de Surinaamse regering, die uit marionetten bestond die deden wat Nederlandse en Amerikaanse machthebbers wilden. Bovendien bestond de regering uit Hindostanen, die na de afschaffing van de slavernij 'als gastarbeiders naar Suriname' waren gebracht. Zij zouden niet veel geven om het lot van de afstammelingen van de slaven. In Suriname verscherpten de 'rassentegenstellingen' en meerdere sprekers vreesden dat het in Suriname tot een 'rassenoorlog' zou kunnen komen.¹⁶⁷ In 1972 eisten het actiecomité 'Bijstand in Suriname nu' vijfhonderd miljoen gulden van de Algemene Bank Nederland (ABN) omdat de Nederlandse Handelsmaatschappij als voorloper van de ABN, in de achttiende en negentiende eeuw de voorouders van 'deze Creolen' weghaalden uit Afrika om in de 'Nederlandse kolonie in Zuid-Amerika slavenarbeid te verrichten. Die 500 miljoen moet gezien worden als een schadevergoeding. Na de afschaffing van de slavernij in 1863 is er nooit een stui-ver aan deze mensen uitgekeerd', schreef *de Tijd*, de voorzitter van het actiecomité José Tjauw A Hing citerend.¹⁶⁸ De verwijzingen naar de slavernij waren niet nieuw, maar vanaf 1990 gingen ze wel meer dienen als verklaring voor problemen die Surinamers in Nederland hadden.

In de jaren negentig werd het debat over de invloed van de slavernij toegeëigend door een deel van de groep, maar zij gaven het een andere functie. Hierbij werd veel ontleend aan de herinneringscultuur van de Tweede Wereldoorlog en de daarmee verbonden roep om genoegdoening. Het debat rondom de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust beïnvloedde ideeën over psychologische schade en over (collectieve) trauma's. Dit werd niet langer gezien als iets om je voor te schamen.¹⁶⁹ De *Truth and*

Reconciliation Committees, die in meerdere landen actief waren, Zuid-Afrika voorop, hadden effect op de debatten in Nederland. In de Zuid-Afrikaanse *Truth and Reconciliation Committee* werd geprobeerd met het verleden in het reine te komen en verhoudingen tussen bevolkingsgroepen te herdefiniëren door te benoemen wie welke fouten had gemaakt.¹⁷⁰ In Frankrijk en Engeland was in de jaren negentig ook aandacht voor het slavernijverleden.¹⁷¹ In de jaren negentig werd door meerdere regeringsleiders en door Paus Johannes Paulus II spijt betuigd over de verschrikkingen van de slavernij.¹⁷² In 1988 waren er plannen opgesteld om in Senegal (op het eiland Goree, genoemd naar het Nederlandse Goeree) een monument te bouwen door alle Afrikaanse landen gezamenlijk. Er werd een competitie uitgeschreven voor het monument, dat een miljard dollar zou moeten gaan kosten. De roep om publieke spijtbetuiging en financiële compensatie werd ook in Nederland steeds groter.

In Nederland verscheen er een groot aantal krantenartikelen over het slavernijverleden. In landelijke en regionale kranten verschenen tussen 1990 en 2011 953 artikelen over slavernij en Surinamers in Nederland, met name in *Het Parool* (102), *Trouw* (77) en *NRC* (74). Een analyse van 39 langere artikelen laat zien dat alle artikelen een roep om erkenning waren van het Surinaamse trauma door de slavernij en een pleidooi waren voor een (nationale) herdenking. *Het Parool* schreef:

Veel Creolen kampen [...] met een gebrek aan zelfvertrouwen, een erfenis van de slavernij. Roy Groenberg is ervan overtuigd dat het grootste deel van de Afro-Surinaamse gemeenschap getraumatiseerd is. "Wij zijn mensen die geboren zijn uit mishandelde zielen, uit gekerfde geesten." [...] De Nederlandse samenleving heeft geen enkel besef van de invloed die de slavernij heeft gehad op de Surinaamse maatschappij.¹⁷³

Uit de slavernij en het trauma voor de nazaten van de slaven werden hedendaagse problemen verklaard. Dit idee vatte post in wetenschappelijk onderzoek.¹⁷⁴ Door wetenschappers werd gediscussieerd over historische waarheid achter de Afro-Surinaamse claim dat de Surinaamse slavernij gruwelijker was geweest dan de slavernij in Franse of Engelse koloniën en de mate waarin Nederland rijker was geworden over de ruggen van de slaven.¹⁷⁵ Deze discussie werd in de pers uitgelicht.¹⁷⁶

In 1998 werd door de Afro-Surinaamse vrouwenbeweging Sophiedela de eerste stap gezet in de richting van de publiek en politiek debat over het slavernijverleden in Nederland. Belangrijk daarbij waren de regelingen van het tweede paarse kabinet (1998-2002) voor 'oorlogsslachtoffers' en 'Het gebaar' voor joden, 'zigeuners' en repatrianten uit voormalig Nederlands-Indië dat in 1998 door de Nederlandse regering werd gemaakt. De erkenning van het slachtofferschap van deze groepen door de Nederlandse regering stimuleerde de aandacht voor het lot van de nazaten van slaven. Sophiedela deed in 1998 een beroep op de Nederlandse regering in de vorm van een petitie. Zij vroeg om erkenning van wat de slaven tussen 1650 en 1863 was aangedaan, om een revisie van de geschiedschrijving en een monument ter nagedachtenis van de periode waarin Nederland actief was in de trans-Atlantische slavenhandel. Er werd gesteld dat

het zeer waarschijnlijk is dat de slavernij ernstige en misschien wel onherstelbare schade heeft toegebracht aan de geestesgesteldheid van de Surinaamse Afrikanen in Suriname en

Nederland, en dat dit zijn weerslag heeft in onder meer een "identiteitscrises" waarmee een groot deel van de Surinaamse Afrikanen in Suriname en Nederland te kampen hebben.¹⁷⁷

Er werd verwezen naar alle faciliteiten en herdenkingen voor oorlogsslachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en het feit dat Surinamers en Antillianen actief waren bij 4 mei herdenkingen. Hiermee werd benadrukt dat de Surinamers en Antillianen volledig waren geïntegreerd en het rechtvaardigde de roep om erkenning van een slavernijtrauma. De uitzonderlijke gruwelijkheid van de Surinaamse slavernij werd geïllustreerd door te verwijzen aan het eerdergenoemde beeld van Stedman van de slaaf met de haak onder de ribben. In de petitie stond:

dat ook veelvuldig de straf voorkwam waarbij een haak door het vel of onder de ribben van de slaven werden geslagen en alsof de vreselijke pijnen nog niet genoeg waren ook nog gloeiende tangen in de vlezigste delen van de slaven werden geklemd.¹⁷⁸

Het probleem werd verbreed door een verplaatsing van het slavernijdiscours van de Surinaamse context, waar het al langer bestond, naar de Antilliaanse context.¹⁷⁹ Sophiedela schreef:

Wist u dat de slavenschepen nadat zij in Suriname een aantal broeders en zusters hadden afgezet, de schepen doorvoeren naar de desbetreffende buurlanden om daar onze moeders, vaders, nichten en neven af te zetten? De kans is dus groot dat wij een familie zijn.¹⁸⁰

In augustus van 1998 werd het slavernijverleden door Ad Melkert (PvdA) ingebracht tijdens het debat over de regeringsverklaring. Hij stelde dat in de aandacht voor het slavernijverleden 'wij burgers van één land [moeten] zijn'. Hij pleitte voor 'een monument, een museum of anderszins een herinnering aan de periode van slavernij en de Nederlandse rol daarin en de gevolgen daarvan voor veel nieuwe Nederlanders en hun voorouders'.¹⁸¹ Met de term 'Nieuwe Nederlanders' werden de Afro-Surinamers betrokken bij de Nederlandse natie. Er werd besloten op een later moment hierover te discussiëren. In het debat op 29 september beloofde minister-president Kok (PvdA) de Kamer dat hij zou overleggen met de betrokken partijen en ministers over de mogelijke invulling van een herdenking en erkenning van het slavernijverleden.¹⁸²

De krachten van Antilliaanse, Surinaamse en Afrikaanse organisaties werden gebundeld in het Landelijk Platform Slavernijverleden. Ook professor Alex van Stipriaan Luicius nam hierin plaats. Het was de wens van Binnenlandse Zaken om één overlegpartner in de vorm van het Platform te hebben. De organisatie kreeg overheidssubsidie. Het had tot doel een herdenkingsmonument te creëren zowel in Nederland als in Suriname, Aruba en de Nederlandse Antillen en een centrale plaats in West-Afrika, aandacht te genereren voor de 'hedendaagse erfenis van de slavenhandel en slavernij', en het bevorderen van wederzijds begrip.¹⁸³ In 2000 werd er een convenant gesloten tussen de staat (in casu minister van Boxtel (D66) en staatssecretaris Van der Ploeg (PvdA), de gemeente Amsterdam en Stichting Nationaal Monument Nederlands Slavernijverleden en het Comité van Aanbeveling Nationaal Monument Slavernijverleden. Het doel was het slavernijverleden van Nederland onder de aandacht te brengen en 'de doorwerking daarvan in de hedendaagse en toekomstige multiculturele samenleving'. Daarbij dient het nationaal monument een belangrijk identificatiepunt te zijn

voor de nakomelingen van de slaven.¹⁸⁴ De keuze viel uiteindelijk op een beeld van de Surinaamse kunstenaar Erwin de Vries 'Verleden, heden en toekomst'.¹⁸⁵ Op 1 juli 2002 werd het in het bijzijn van Koningin Beatrix en een groot aantal hoogwaardigheidsbekleders waaronder minister-president Kok en vertegenwoordigers van de Nederlandse Antillen, Aruba, Suriname onthuld in het Amsterdamse Oosterpark. Minister van Boxtel gebruikte in zijn openingsrede Holocaust-retoriek – zoals die ook in de pers werd gebruikt – om het monument te legitimeren. Hij zei: 'En hoe clichématig dat misschien klinkt, ik meen het uit de grond van mijn hart, dit mag nooit meer gebeuren.' Zijn speech was erop gericht om de zaak af te sluiten:

dit geeft ook aan dat wat gebeurd is op een gegeven moment ook losgelaten kan worden en dat dan de blik op de toekomst kan worden gericht en het monument kan hieraan een bijdrage leveren.

De Surinaamse minister van regionale ontwikkeling Romeo van Russel had een andere benadering. Hij stelde dat alhoewel de slavernij formeel in 1863 werd afgeschaft de gevolgen daarvan nog tot op de dag waarop hij sprak merkbaar waren in Nederland en Suriname:

Ik behoef u niet uit te leggen dat de slaven die toen vrijkwamen, tegelijkertijd terecht kwamen in een maatschappij die volstrekt geen rekening hield met al die aspecten, die zin en inhoud geven aan het begrip vrijheid. De vrijgekomen slaven bleven ook na afschaffing van de slavernij geketend aan allerlei sociale, juridische en vele andere maatschappelijke misstanden en zo ook hun kinderen en kinds kinderen van generatie op generatie, op generatie.

Hij stelde dat slavernij erfelijk was en dus ook slachtofferschap. Dit slachtofferschap was overdraagbaar over tijd, plaats en over generaties.

Een deel van de belangstellenden kon de onthulling volgen op een videoscherm elders in het park. Het monument zou pas na de officiële onthulling toegankelijk zijn voor het publiek, tot grote woede van veel Surinamers, Antillianen en Afrikanen, die de onthulling wilden meemaken. Zij verstoorden de toespraken door te roepen en te fluiten. De politie voerde charges uit en arresteerde mensen. Er verschenen 89 krantenberichten tussen 1 juli 2002 en 8 juli 2002 over deze afloop van de onthulling.¹⁸⁶ Er werd schande van gesproken dat de 'nazaten van de slaven' er niet bij mochten zijn. Het *Rotterdams Dagblad* kopte 'Surinamers als "slaven" achter hek bij monument', en *Het Parool* met 'Weer hekken, blanke meesters en verraders'.¹⁸⁷

Er werden bovendien geen officiële excuses gemaakt. Naar aanleiding van de onrust bij de onthulling werden er de volgende dag Kamervragen gesteld. Wolfsen (PvdA) vroeg zich af 'hoe het in vredesnaam mogelijk is dat het uitgebreide en mooie programma plaatsvond en werd gevierd met uitsluiting van het overgrote deel van de mensen die door deze onthulling emotioneel het meest worden geraakt.' Minister van Boxtel stelde dat het niet anders had gekund in verband met de veiligheidsmaatregelen die waren getroffen voor de aanwezigheid van de hoogwaardigheidsbekleders. Wolfsen was tevreden met dit antwoord en bedankte de minister van de toelichting, 'want die ontbrak gisteren helaas enigszins in de pers'.¹⁸⁸

Er werd ook op andere vlakken over het slavernijverleden gediscussieerd. In het debat over gemengde huwelijken tussen Afro-Surinamers en Nederlanders werd in de jaren negentig het slavernijverleden een belangrijke invloed op het heden toegeschreven. Dit zagen we ook al in het debat in de jaren zestig (zie het vorige hoofdstuk). Dit slavernijverleden speelde een rol in discussies rond het benadrukken van zichtbaar verschil en ongelijke machtsverhoudingen die dit tot gevolg had. De vraag werd gesteld of uiterlijk verschil was verbonden met verschillen op het amoureuze of seksuele vlak. Stereotypen die dateerden uit de koloniale periode werden opnieuw gebruikt of ter discussie gesteld.

Dat er een debat was, is een indicatie dat relaties als 'gemengd' en dus grensoverschrijdend werden gezien. Met andere woorden, er was een gepercipieerde grens tussen beide groepen en dus een verschillend discursief burgerschap. In de jaren zeventig werd al geschreven dat 'weinig Nederlandse vaders [...] een vreugdedans [maken] en [...] de vlag uit[steken], wanneer hun dochter met een Surinamer thuiskomt'.¹⁸⁹

Dienke Hondius concludeerde in haar dissertatie aan de hand van interviews met gemengde paren dat veel van hen benadrukten dat het uiterlijke verschil er niet (meer) toe deed.¹⁹⁰ In *Het Parool* wordt 'een Friezin wier gestalte exact een hoofd, het hare, uitsteekt boven dat van haar man' – Brechje – ten tonele gevoerd: 'Brechtjes keuze voor Stanley [is] "niet ras-bepaald", bezweert ze. Toch kan ze zich in het algemeen voorstellen dat Nederlandse vrouwen zich aangetrokken voelen tot donkere mannen.'¹⁹¹ Brechje ontkende en bevestigde tegelijkertijd dat uiterlijk verschil, of ras er toe doet in de aantrekkingskracht die er van zwarte mannen uit gaat. Ze veralgemeniseerde om iedere verdenking van positieve discriminatie van zich af te schudden. Analyse van artikelen in de Nederlandse dagbladen laat zien dat uiterlijk verschil en de aantrekkingskracht die daar van uitgaat voor de Nederlandse partners vaak wel geëxpliciteerd, hoewel het nog wat ongemakkelijk aanvoelde om dat zo te benoemen. *Het Parool* schreef: 'We laten de wens correct te zijn voor wat die is: huidskleur telt. Althans, waar uiterlijk telt. En uiterlijk telt, als het gaat om aantrekkingskracht of liefde.'¹⁹² Het idee dat juist het vreemde en exotische de drijfveren waren voor gemengde relaties staat haaks op de theorieën van onderzoekers die er van uit gaan dat gemengde relaties een indicatie zijn van de mate van integratie van de groep: hoe groter het aantal gemengde relaties, hoe verder de integratie is gevorderd.¹⁹³ De achterliggende gedachte is dat de groepsgrenzen zijn vervaagd waardoor partners elkaar niet meer als 'te anders' zien om met elkaar een relatie aan te gaan. Uit interviews en krantenartikelen bleek juist dat het anders-zijn voor velen aantrekkelijk is: er was geen sprake van afnemende belang van verschil maar juist het belangrijk maken van verschil, zij het op een positieve manier.¹⁹⁴

In de definitie van het 'anders-zijn' van Afro-Surinamers, van het exotische, kwamen oude seksuele clichés om de hoek kijken. Gender en etniciteit waren hierbij nauw met elkaar verbonden in de verwachtingspatronen en ideeën omtrent relaties en seksualiteit. Het stereotype dat mannen en vrouwen van Afrikaanse afkomst een hoog libido hebben en dat de mannen groot geschapen zijn, komt steeds weer terug, niet alleen in Nederland en bij Afro-Surinamers, maar ook elders ter wereld en bij andere groepen met een Afrikaanse afkomst.¹⁹⁵ Aan dit libido werd verbonden dat Nederlandse mannen en vrouwen zich daarom tot hen aangetrokken voelden. Dit beeld

zagen we ook al in de discussies van de jaren dertig en de jaren zestig, maar dan voornamelijk daar waar het de aantrekkingskracht van Afro-Surinaamse mannen op Nederlandse vrouwen betrof en daarin school ook de dreiging volgens de discussies in deze periode. Die bedreiging voor Nederlandse vrouwen werd in de jaren negentig minder genoemd. Niet alleen de aantrekkingskracht van zwarte mannen, ook die van zwarte vrouwen werd in seksuele termen verwoord. Eén van de tussenkoppens van een krantenartikel over gemengde relaties in *Het Parool* luidde: 'Die Tirzah is een tijgerin in bed'.¹⁹⁶ De Nederlandse partner van een Afro-Surinaamse vrouw zegt:

Natuurlijk is het een bepaald soort exotisme. Je bent aangetrokken tot het andere, je bent nieuwsgierig of zwarte vrouwen ook anders zijn. Dat heeft deels met seks te maken, maar niet alleen daarmee.¹⁹⁷

Gekoppeld aan het stereotype van overmatige seksualiteit, is het idee dat een 'echte' relatie met een Afro-Surinaamse man (opvallend genoeg niet met een Afro-Surinaamse vrouw), gebaseerd op trouw en ware liefde, zeer schaars was.¹⁹⁸ Afro-Surinaamse vrouwen viel dit wantrouwen niet ten deel, wat werd bevestigd door de stelling van journalisten dat Afro-Surinaamse vrouwen juist hun toevlucht namen tot Nederlandse mannen omdat deze – in tegenstelling tot Afro-Surinaamse mannen – trouw waren en voor hun kinderen zorgden. Het vooroordeel dat Afro-Surinaamse mannen ontrouw waren, kinderen verwekten bij verschillende vrouwen zonder zich direct met de opvoeding te bemoeien, werd verbonden met het slavernijverleden, zoals we ook zagen in de rapport van de commissie Bayer in de jaren zestig. De verklaring die werd gegeven is dat leden van slavenfamilies gescheiden werden verkocht en slaven niet werd toegestaan te trouwen, waardoor het kerngezin nooit een deel was van de Afro-Surinaamse cultuur. Deze verklaring was niet specifiek Nederlands, en werd ook gebruikt in de vs.¹⁹⁹ De functie van het teruggrijpen naar het slavernijverleden is dat het herkenbaar was voor het Nederlands publiek. Het legde tevens de oorzaak van bepaalde problemen buiten het individu.

Vanuit de Afro-Surinaamse gemeenschap zijn er twee verschillende manieren waarop over gemengde relaties werd gesproken. De eerste is het 'verbeter-je-kleur'-vertoog, dat gemengde relaties promoot en het tweede is het 'verrader'-vertoog dat gemengde relaties afkeurt. In beide vertogen werd verwezen naar het slavernijverleden. Hoewel het kolonialisme en de slavernij geen synoniemen zijn, werden ze in de discourses wel vaak zo gebruikt.

Het verbeter-je-kleurvertoog verwees – vaak expliciet – naar de continuïteit tussen heden en verleden. In de kolonie, zo gaat de redenering, trouwden Afro-Surinamers bij voorkeur met een lichter gekleurde partner om de huidskleur van het nageslacht lichter te maken, het haar gladder en de neus en lippen smaller, om zo de kansen in de maatschappij te verhogen: *opo yu kloru* ('open' of 'verhef je kleur' in het Sranan Tongo). Vanaf de jaren negentig werd er veel over *opo yu kloru* werd geschreven en gediscussieerd, maar het was er reeds voor die tijd. In 1981 verscheen er bijvoorbeeld een nogal curieus artikel over de seksuele fascinatie van witte vrouwen voor verkrachting door zwarte mannen.²⁰⁰ In de *Haagsche Post* komt een Surinaamse man aan het woord:

Vroeger, toen bij ons in Suriname de rijke blanke vrouwen zwarte slaven hadden, kregen de mannen die er lichamelijk goed uitzagen een voorkeursbehandeling. Dan mocht hij met madam alles doen, in bed. Maar dat moest hij wel heel stil houden, anders zou ze hem verraden, alsof hij haar had aangerand [...] Eigenlijk gaat het nu net zo, want zwarten zijn economisch gezien nog altijd slaven [...] Maar het vreemde is, toch beschouw ik een blanke vrouw als het hoogste goed. Mijn moeder zei altijd: "Trouw niet met een zwarte, maar met een iets lichtere, met een Hindoestaanse of een Chinees. Opo joe kloroe, probeer je kleur nog blanker te krijgen – verhef je kleur".²⁰¹

In deze typerende uitspraak wordt het zoeken naar een lichtere partner met (geinternaliseerde) koloniale denkbeelden verbonden. Opvallend is dat door Afro-Surinamers dit argument naar voren wordt gebracht. In het onderzoek dat Deborah de Rooij deed in 2004 op basis van interviews met Afro-Surinaamse jongeren, gaven vrijwel alle jongeren aan een persoon met een lichte huidskleur mooier te vinden, zowel bij mannen als bij vrouwen.²⁰² Voor vrouwen was het hebben van een lichte huidskleur van belang bij het vinden van een partner, volgens De Rooij, omdat vrouwen meer op hun uiterlijk werden beoordeeld. Meerdere auteurs stellen in wetenschappelijke publicaties dat deze bekendheid met gemengde relaties in de koloniale periode en het ideaal van *opo yu kloru*, een belangrijke verklaring is voor het feit dat Afro-Surinamers gemengde relaties aan (willen) gaan: zij hebben de geracialiseerde schoonheidsnormen geïnternaliseerd. Hierbij verwijzen zij expliciet naar het koloniale verleden: de schoonheidsnormen zijn koloniaal en de het *opo yu kloru*-ideaal dus ook.²⁰³ Mies van Niekerk interviewde voor haar dissertatie de 39-jarige Jerryl, die vertelde:

als je donker was, je eigen familie zei: "Je moet een vrouw zoeken die lichter is, om je kleur lichter te maken." En dat zie ik nog steeds doorwerken hier. Dat donker en licht. Het heeft een status. Heel wat jongens die ik ken die zien nog steeds een witte vrouw als een statussymbool. Het is zo kolonialistisch!²⁰⁴

Opvallend is dat Nederlandse media bij dit argument altijd een Afro-Surinamer citeren of parafraseren. Een Nederlandse journalist of onderzoeker concludeert dit vrijwel nooit zelf; hij laat de lezer de conclusie trekken aan de hand van uitspraken 'uit eerste hand'. De verklaring daarvoor ligt deels in de ongemakkelijke houding ten opzichte van het benoemen van kleurverschil.²⁰⁵

Het vertoog van het verbeteren van je kleur door gemengde relaties beperkte zich niet tot Nederland, maar kan ook bij andere groepen die zich beroepen op Afrikaanse roots gevonden worden.²⁰⁶ Het was niet alleen relevant in de jaren negentig en de eerste jaren van de eenentwintigste eeuw. In de Afro-Surinaamse media wordt commentaar geleverd op deze ideeën, met name op Surinaamse discussiefora op het internet. Afro-Surinaamse mannen, die succesvol waren in de Nederlandse maatschappij, zoals boksers en voetballers, en vervolgens in het openbaar verschenen met een blonde vrouw aan hun zijde, konden op kritiek rekenen.²⁰⁷ De Afro-Surinaamse gemeenschap zag deze vriendinnen als een symbool van maatschappelijk succes, maar beoordeelden dit positief en negatief. Sommigen schreven dat het jammer was dat Afro-Surinaamse vrouwen blijkbaar 'niet goed genoeg meer waren' voor deze succesvolle mannen. Dit wordt typisch koloniaal genoemd, hoewel onderzoek heeft aangetoond dat dit meer te maken heeft met machtsverschillen tussen zwart en wit, ook waar kolonialisme geen rol speelt.²⁰⁸ Sommige Afro-Surinaamse vrouwen zagen deze

Nederlandse vrouwen als concurrentie: 'Die blonde gaat er met onze man vandoor'.²⁰⁹

Na de onafhankelijkheid van Suriname, werden de Afrikaanse elementen in de Afro-Surinaamse identiteit geherwaardeerd, in navolging van ontwikkelingen in de Verenigde Staten zoals de *black power* beweging en '*black is beautiful*'.²¹⁰ Diegenen die deze revival steunden, waren fel gekant tegen gemengde relaties en het idee dat trouwen en kinderen krijgen met een witte man of vrouw beschouwd werd als 'omhoog trouwen' en 'verbeteren van het ras'. Hun standpunt was dat Afro-Surinaamse mannen en vrouwen trots moesten zijn op hun Afrikaanse afkomst: 'mengen' is in deze optiek geen verbetering. Opvallend is dat slavernij hierbinnen een belangrijke rol speelt. Huidige gemengde relaties tussen blanke Nederlanders en Afro-Surinamers, met name tussen Afro-Surinaamse vrouwen en Nederlandse mannen, werden gezien als een overblijfsel van geïnternaliseerde slavernij of als neokolonialisme. Gedurende het slavernijverleden werden zwarte vrouwen onderdrukt, verkracht en uitgebuit door witte mannen en huidige relaties worden in het licht gezien.²¹¹ In sommige situaties werd een algemenere gegenderde visie op gemengde relaties geuit²¹²: Afro-Surinaamse mannen en vrouwen in gemengde relaties werden gezien als verraders van de eigen groep en collaborateurs in de onderdrukking van zwarte mensen. Een Afro-Surinaamse vrouw zei:

Sommige mensen vinden mij een bounty – bruin van buiten, wit van binnen. Dat bedoelen zij negatief. Alsof ik mijn eigen ras verraad, alsof ik heul met de voormalige kolonisator. Nou eh, ik ben gek op Maurice omdat hij Maurice is, en niet omdat hij een Nederlander is, of blank, of weet ik veel.²¹³

Er zit een sterk genderspecter aan dit 'verradersdiscours'. Niet alleen werden vrouwen vaker verraders (en slachtoffers) genoemd dan mannen, zij werden ook door hun relatie niet meer tot de gemeenschap gerekend. Zij hadden hun identiteit van 'echte Afro-Surinaamse vrouwen' verloren en waren gaan behoren tot de groep van hun partner: met andere woorden, een *bounty*.²¹⁴

Per saldo, werd het slavernijverleden in de jaren negentig gebruikt als een belangrijk aspect van de eigen, etnische identiteit van Afro-Surinamers. Het slavernijverleden en het trauma dat nazaten van slaven hadden, werd een belangrijke verklaring voor hedendaagse problemen waarmee de groep kampte. Er werd teruggegrepen op bekende beelden zoals de slaaf met de haak door de ribben. Het Afro-Surinaamse initiatief voor een slavernijmonument viel in vruchtbare aarde bij de politiek en ook het argument dat het slavernijverleden het heden verklaarde, werd overgenomen door de regering, zoals bleek uit het ondertekende convenant. Voor een deel van de groep zelf stond de aandacht voor het slavernijverleden in het kader van de constructie van een eigen identiteit en kreeg vanuit dit oogpunt ook aandacht in de pers. Vanuit de overheid werd het gezien als een stap op weg naar integratie en de opbouw multiculturele samenleving.

Hindostanen: onzichtbaarheid

Terwijl de Afro-Surinamers via het slavernijmonument het publieke en politieke debat opzochten, vond de profilering van de Hindostanen in een meer besloten sfeer

plaats. In de Hindostaanse media was de onzichtbaarheid van de groep een terugkerend thema.²¹⁵ Chan Choenni stelde in zijn oratie dat hun 'low profile strategie, namelijk niet op de voorgrond treden en in harmonie met de omringende samenleving leven', ertoe bijdraagt 'dat de zichtbaarheid van Hindostanen vrij gering is. Zij kunnen als "stille" immigranten worden beschouwd.'²¹⁶ Elsevier schreef in 1992 over een 'nijvere en succesvolle minderheid'.²¹⁷ Het Nederlandse politieke en publieke debat richtte zich laat op de Hindostanen als aparte etnische groep. Als er vóór de jaren negentig over 'de Surinamers' werd gesproken, werden, zoals gezegd, Afro-Surinamers bedoeld. Vanaf het begin van de eenentwintigste eeuw kwam er meer aandacht voor de Hindostanen en profileerde de groep zich ook meer in debat. Het werd benadrukt dat de groep een 'onderdanig, bescheiden en tolerant volkje' is 'dat zichzelf ten gunste van andere groepen wegcijfert'.²¹⁸ Dit werd gezien als een teken van integratie. Door deze – zelfgekoesterde – retoriek van bescheidenheid en maatschappelijk succes zette de groep zich af tegen het heersende beeld van de Afro-Surinamers als luidruchtig en problematisch.²¹⁹

Voor de Hindostanen was verbondenheid met Suriname niet vanzelfsprekend.²²⁰ India werd naar voren geschoven als het land van oriëntatie, het *imagined homeland*, hoewel de Hindostanen in Nederland daar zelf niet fysiek vandaan kwamen en hun voorouders slechts gedeeltelijk.²²¹ Hiermee werd de eigen identiteit verbonden met een land, cultuur en geschiedenis die buiten het koloniale verleden lag. Een gevolg was dat de morele verantwoordelijkheid van de Nederland voor de positie van de groep niet werd geclaimd, noch door de groep, noch door Nederlanders. Problemen binnen de groep werden intern opgelost en werden niet gezien als iets dat Nederland aanging. De Nederlandse media, wetenschappers en de groep zelf legden nadruk op India als *imagined homeland*, niet de politiek.²²² Binnen de gemeenschap had een oriëntatie op Suriname als voordeel dat er een eenheid op basis van taal en cultuur kon worden gecreëerd tussen Hindoeïstische en Islamitische Hindostanen.²²³

In de Nederlandse dagbladen verschenen in de periode 1995-2011 880 krantenartikelen over India als het thuisland van de Hindostanen, met name in de *Haagsche Courant* (122 artikelen). De aandacht in de *Haagsche Courant* kan verklaard worden door het feit dat de Hindostaanse gemeenschap in Den Haag en omstreken het grootst is. 137 artikelen gingen over de populariteit van Bollywoodfilms binnen de gemeenschap. Deze discussie werd voornamelijk tussen 2003 en 2005 gevoerd. De term Bollywood is een samentrekking van Bombay – de plaats waar de films worden gemaakt – en Hollywood. In de films wordt Hindi gesproken en veel gezongen en gedanst.²²⁴ Het feit dat een deel van de Hindostaanse gemeenschap moslim is, werd in de media – in de periode waarin in de politiek en in de media een spanningsveld was gecreëerd tussen de Islam en integratie in de Nederlandse samenleving – niet als probleem benoemd.²²⁵

De initiatieven van Afro-Surinaamse zijde voor een slavernijmonument en het debat daaromheen, gecombineerd met het verlangen binnen de Hindostaanse gemeenschap om meer zichtbaarder te worden, leidde tot de onthulling van een Nationaal Hindoestaans Immigratiemonument in juni 2004 in Den Haag. Het bestond uit een standbeeld van Mahatma Gandhi en een plaquette die de immigratiegeschiedenis uitbeeldt. Veel belangstelling in de pers kreeg de onthulling niet. Er werd in 19 (zeer korte) artikelen aandacht aan besteed, terwijl aan de onthulling van het slavernijmonu-

ment en het slavernijverleden, zoals gezegd, bijna 1000 artikelen werden gewijd in de periode 1995-2011. Verdonk zei bij de onthulling van het Hindostaanse monument: 'Goed nieuws horen we weinig, te weinig. Over de Hindoestanen gemeenschap horen we ook weinig. Dat zegt waarschijnlijk wel wat. U doet het goed.'²²⁶

Als er in beleidsdiscussie werd gesproken over problemen van de Hindostanen ging het om het hoge aantal zelfmoorden onder jonge meisjes. Een televisie-uitzending van het programma *Premtime* in 2005 leidde tot Kamervragen. Minister Verdonk antwoordde de Kamer dat Den Haag een speciaal project voor dit probleem in het leven had geroepen en professor Han Entzinger opdracht had gegeven onderzoek te doen.²²⁷ Deze wetenschapper diende als legitimering van het probleem en de oplossing. In 58 artikelen, verschenen tussen 2000 en 2006, was er aandacht voor dit onderwerp en de geringe keuzevrijheid van meisjes en de grote sociale dwang en controle binnen families.

Diana van Bergen, die uitgebreid sprak met Turkse, Marokkaanse en Surinaams-hindoestaanse vrouwen over hun zelfmoordneigingen, onderschrijft de culturele verschillen. "Ik sprak een 15-jarig hindoestaans meisje dat seksueel was misbruikt door haar vader. Toen dit naar buiten kwam vond haar moeder de eer van de familie dusdanig geschonden dat ze zowel haar dochter als haar echtgenoot adviseerde zelfmoord te plegen." Volgens Van Bergen lijken zelfmoordgedachten te "passen" bij de hindoestaanse cultuur.²²⁸

In het spanningsveld tussen behoud van de eigen cultuur en integratie werd bij de Hindostanen vaker een verband gelegd met de Turkse en Marokkaanse gemeenschappen dan met de Afro-Surinaamse gemeenschappen of andere migranten uit de (voormalige) koloniën. Het ging om huiselijk geweld, gedwongen huwelijken, het hoge aantal (pogingen tot) zelfmoord en eerwraak. In de achttien Kamervragen tussen 1995 en 2011 werd twaalf keer gevraagd naar het hoge aantal (pogingen tot) zelfmoord onder Hindostaanse meisjes. In vijf Kamerdebatten van de 20 stond dit centraal.²²⁹ In de periode ervoor kwamen Hindostanen in Kamerdebatten niet voor. Uit het antwoord van minister Klink van Volksgezondheid (CDA) werd duidelijk dat hij de Hindostaanse groep als één van de allochtone groepen zag:

ik [vind] het niet acceptabel [...] dat volwassen allochtone meisjes in hun keuzevrijheid en daardoor ook in hun emancipatieproces worden belemmerd door hun partners of vaders. Daarom stimuleren de Ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en voor Wonen, Wijken en Integratie het opzetten van vadercentra om de emancipatie van mannen uit traditionele milieus te bevorderen. Maatregelen voor het bevorderen van keuzevrijheid zijn veelal generiek en geldend voor alle groepen.²³⁰

Op het hoge aantal zelfmoorden na, was het algemene beeld van Hindostanen in de Nederlandse media en politiek positief.²³¹ *Trouw* schreef in 2003:

Hindoestanen in Nederland worden wel modele migranten genoemd. Sinds hun komst zo'n dertig jaar geleden zijn ze geruisloos opgegaan in de samenleving, terwijl de eigen tradities gehandhaafd bleven. Daarmee lijkt de Hindoestaanse gemeenschap van zo'n 130.000 mensen een probleemloze groep. Jonge Hindoestanen echter zetten zich steeds meer af tegen hun tradities.²³²

In het *Algemeen Dagblad* stond in 2011:

De residentie is zelfs uitgegroeid tot de belangrijkste West-Indische stad van het Europese vasteland. Toch zijn maar weinig mensen zich van die overzeese banden bewust. Er mogen tegen de 50.000 Hindostanen in Den Haag wonen, zij vallen niet echt op. De voormalige rijksgenoten hebben hun plek gevonden, maar zonder veel beroering. Aan de bureaus van het stadhuis treffen we vele Hindostaanse ambtenaren aan. Maar ook overal elders zijn zij te vinden. Als economen, adviseurs, notarissen, in apotheken en in winkels. Naar al die beroepen hebben zij in de loop van de jaren hun weg gevonden, terwijl het daar in de jaren zeventig helemaal niet naar uitzag. Men arriveerde hier immers in een tijd dat de economie op slot zat. Bovendien kampte Den Haag als vanouds met een tekort aan woningen, dus een onderkomen vinden viel ook al niet mee.²³³

Dit argument kwam in 18 krantenartikelen voor tussen 1995 en 2011.²³⁴ Mies van Niekerk concludeerde dat, ofschoon Hindostanen niet per definitie succesvoller zijn geïntegreerd in Nederland dan Afro-Surinamers, dit beeld wel overheerst.²³⁵ Er werd niet gerefereerd aan het koloniale verleden. Hoogstens werd gerefereerd aan het meer algemene beeld van Aziatische mensen als bedeesd en hardwerkend, maar dit werd eerder verbonden met het economische succes van de Aziatische Tijgers in de jaren tachtig en negentig dan met een koloniaal beeld.²³⁶ Problemen die er waren werden verklaard door cultuur of religie van de groep en Nederland had geen verantwoordelijkheid bij het ontstaan of het oplossen ervan.

Conclusie

De discussies over het juridisch en discursief staatsburgerschap waren met elkaar vervlochten. Omdat de meeste Surinamers bij migratie naar Nederland juridisch recht op het Nederlands staatsburgerschap hadden, werden er verschillende argumenten en metaforen gebruikt met de functie de uitsluiting van een discursief en uiteindelijk juridische staatsburgerschap te legitimeren. Tegelijkertijd legitimeerde de *othering* van Surinamers (als crimineel of slachtoffer) de urgentie van het debat over het beperken van de toelating. Met andere woorden: omdat 'ze' anders zijn moet hun toelating worden beperkt én omdat de toelating moet worden beperkt worden 'ze' (bewust en onbewust) neergezet als anders. Er wordt steeds gesproken van een exodus naar het beloofde land en het indammen van de stroom wanneer men schrijft over Surinaamse migratie.²³⁷

De dreiging vanaf de jaren 1974-1975 lag vooral in de grote aantallen. Gevreesd werd voor de gevolgen van de komst van grote aantallen voor de Nederlandse schatkist. De context waarin de Surinamers naar Nederland kwamen was geen gunstige: er was sprake van grote werkloosheid en woningnood en er was inmiddels een uitgebreid sociale zekerheidstelsel gecreëerd. Er werd geprobeerd Surinamers uit te sluiten van een discursief staatsburgerschap. Er werd geen nadruk gelegd op biologische verwantschap, hoewel een deel van de Surinaamse migranten van gemengde afkomst was. De familieretoriek werd ten aanzien van deze groep niet gebruikt. Na migratie was het juridisch burgerschap een postkoloniale bonus, maar het uitsluitende discours waarbij gebruik werd gemaakt van koloniale retorieken was een postkoloniale malus.

Uit het vorige hoofdstuk bleek al dat het slavernijverleden een belangrijke invloed had op het beeld van de Afro-Surinamers. Kennis over de Surinaamse bevolking was beperkt tot de (voormalige) slaven en hun nakomelingen. Bovendien waren er in andere landen discussies over dit slavernijverleden ontstaan die nieuwe beelden en vertogen aanreikten die in Nederlandse debatten konden worden gebruikt. De functie van de slavernijretoriek in de koloniale context was het onderscheid te rechtvaardigen tussen blank en zwart. In de jaren negentig veranderde dit. Een deel van de groep zelf benadrukte het slavernijverleden als onderdeel van de eigen identiteit. Er werd gesteld dat het trauma van de slavernij in latere generaties nog steeds gevolgen had. De verantwoordelijkheid van Nederland voor hedendaagse problemen binnen de groep werd hierdoor benadrukt. De overdracht van deze retoriek en beelden ondersteunde de roep om financiële compensatie, monument en spijtbetuiging. Hoewel het maar een klein deel van de Afro-Surinaamse gemeenschap betreft, dat zich inzette voor een monument, was dit wel een groep die de publiciteit opzocht.

Zowel in de koloniale als de postkoloniale, postmigratoire context werd er weinig over de Hindostaanse groep geschreven. Door nadruk op India als *imagined homeland* zette de groep zich af tegen de Afro-Surinamers, die bekend stonden als 'de Surinamers' en als een problematische groep. De Hindostanen hielden problemen binnenskamers. Hindostanen stonden bekend als succesvolle, geruisloos geïntegreerde migranten. Zij zetten zich met het stille, bedeesde – Aziatische – beeld af tegen de Afro-Surinamers. Relatief laat verschenen de Hindostanen op het politieke toneel. De roep om een slavernijmonument van de Afro-Surinamers leidde tot een Hindostaans immigratiemonument. Onderzoek naar als problematisch ervaren migrantengroepen als de Turken en Marokkanen bracht ook (vermeende) problemen binnen de Hindostaanse gemeenschappen aan het licht, zoals gedwongen huwelijken, eerwraak en zelfmoord. Zij werden daarmee onderwerp van meer algemeen allochtonenbeleid. Deze problemen werden echter niet verklaard uit een koloniaal verleden, zoals dat wel het geval was bij de Afro-Surinamers. Het positieve beeld kan dan ook geen postkoloniale bonus genoemd worden.